

VÉLETLENSZERŰ, REPRESENTATÍV, EGYENLŐ?
A KÖZÖSSÉGI GYŰLÉSEK KIVÁLASZTÁSI
FOLYAMATA MISKOLCON ÉS ÉRDEN

Jelige:
FIP264

2024. május 6.

TARTALOM

Bevezetés.....	4
Kutatási kérdések	4
A tanulmány felépítése.....	5
Módszertan	6
Szakirodalmi áttekintés	7
Demokratikus innovációk	7
A demokratikus innovációk típusai.....	8
A deliberatív fórumok altípusai (OECD).....	10
Közösségi gyűlések	11
Érintetti csoportok bevonása	13
A kiválasztási folyamat értékelésének szempontjai	15
Elemzés	17
A miskolci közösségi gyűlés	17
Érintetti csoportokkal találkozó	17
A miskolci közösségi gyűlés tagjainak meghívása, regisztráció.....	18
A miskolci közösségi gyűlés célzott demográfiai összetétele.....	19
Információátadás a miskolci közösségi gyűlésen.....	19
Megfigyelői lehetőség	19
Egyéb mechanizmusok Miskolcon a gyűlés tagjainak reprezentativitása érdekében	19
Az érdi közösségi gyűlés.....	20
Érintetti csoportokkal találkozó	20
Az érdi közösségi gyűlés tagjainak meghívása, regisztráció	20
A gyűlés résztvevőinek sorsolása, reprezentativitás	21
Az érdi közösségi gyűlés célzott demográfiai összetétele	22
Információátadás az érdi közösségi gyűlésen	22
Megfigyelők a gyűlésen	23
Egyéb mechanizmusok Érden a gyűlés tagjainak reprezentativitása érdekében.....	23
A magyarországi esetek kategorizálása.....	23

Első kutatási kérdés: Milyen jó gyakorlatok léteznek a közösségi gyűlés tagjainak kiválasztására, és azok mennyiben ültethetők át a hazai gyakorlatba?	24
Az interjúzás tapasztalatainak összefoglalása	25
Tematikus analízis - akadályozó tényezők és jó gyakorlatok	26
Az interjúk eredménye	27
Második kutatási kérdés: Hogyan történt a stakeholderek meghatározása, bevonása a folyamat különböző szakaszaiban?	29
Harmadik kutatási kérdés: Hogyan értékelhető a gyűlések összetétele a véletlenszerűség, reprezentativitás és egyenlőség szempontjából?	31
Konklúzió.....	35
Bibliográfia.....	39
1. melléklet: Interjú kérdéskörök	42
2. melléklet: Interjúk	43

Bevezetés

Magyarország egyik feltörekvő, helyi deliberatív demokratikus eszköze a közösségi gyűlések (állampolgári tanácsok) szervezése. A közösségi gyűlések a demokratikus innovációk közé tartoznak, amely egyike a politikatudomány által vizsgált kurrens témáknak. Az első, 2019-ben Budapesten megvalósult közösségi gyűlést négy másik követte, amelyek - a fővároson kívül - Érden és Miskolcon kerültek megrendezésre.

A demokratikus innovációk elméleti alapja a klasszikus képviseleti rendszerek válsága. Az 1970-es évek óta tartó átalakulás részeként a politikai részvétel addig megszokott formái hanyatlásnak indultak, a választásokon résztvevők, a párttagok száma csökken, a választók politikai intézményekbe és szereplőkbe vetett bizalmával együtt (Newton, 2012).

Magyarországon is felfedezhetőek a képviseleti rendszerek válságának tünetei, mint az állampolgárok alacsony politikai érdeklődése (Szabó & Gerő, 2019), a politikai polarizáció jelensége (Patkós, 2019), az ingadozó politikai részvétel (Szabó & Róbert, 2017) illetve az intézményekbe vetett bizalom alacsony szintje (Boda & Medgyesy, 2018).

Az elmélet szerint a közösségi gyűlések biztosítják az egyenlő és reprezentatív részvételt a döntéshozásban, különböző nézőpontok bemutatásával és facilitált tanácskozással enyhítik a polarizációt, bemutatják az érintetti csoportok érveit és bevonják őket a folyamatba. Kutatásom célja, hogy habár az elmélet szerint ezeket az előnyöket biztosítja a módszertan, mik azok a tényezők, akik hátráltatják az alapelvek gyakorlatban való alkalmazását. Így a közösségi gyűlés módszertanának a gyakorlati érvényesülését értékelem, kifejezetten a kiválasztási folyamatra fókuszálva dokumentumelemzésen és szakértői interjúkon keresztül.

A közösségi gyűlések olyan marginalizált társadalmi csoportok képviselését is biztosítják, akik nem aktív résztvevői a politikának, illetve biztosítják az informált, deliberatív döntéshozáshoz is a körülményeket. Így a módszertan meghonosodása hozzájárulna a demokratikus döntéshozás minőségének javulásához. A kutatás eredményei hozzájárulhatnak, hogy az elméletnek jobban megfeleljen a módszertan gyakorlati alkalmazása, így annak előnyei is nagyobb mértékben érvényesülhessenek.

A kutatás választ adhat arra, hogy a Magyarországon meghonosuló gyakorlat mennyiben járul hozzá a valóban reprezentatív tanácsok kisorsolásához, a marginalizált csoportok eléréséhez és bevonásához. Emellett megerősítheti a jó gyakorlatokat és javaslatot körvonalazhat a folyamat javítására a tapasztalatok összegzésével.

Kutatói kérdések

Tanulmányomban a 2021-es miskolci közösségi gyűlést és a 2022-es érdi közösségi gyűlést vizsgálom esettanulmányként.

A dolgozat egyik célja, hogy a közösségi gyűlések, állampolgári tanácsok kiválasztási folyamatának külföldi tapasztalatait összegezzem, és jó gyakorlatok bemutatásával iránymutatásként szolgálhasson a jövőbeli közösségi gyűlések szervezői számára. A dolgozat első kutatási kérdése:

1. Milyen jó gyakorlatok léteznek a közösségi gyűlés tagjainak kiválasztására, és azok mennyiben ültethetőek át a hazai gyakorlatba?

A dolgozat azzal is foglalkozik, hogy a konkrét gyakorlat mennyire felelt meg az elméleti kritériumoknak, sajátosságoknak kifejezetten az érintett csoportok (stakeholderek) és a sérülékeny társadalmi csoportok bevonása szempontjából. Ennek vizsgálatára két kutatási kérdést fogalmaztam meg:

2. Hogyan történt a stakeholderek meghatározása, bevonása a folyamat különböző szakaszaiban?
3. Hogyan értékelhető a gyűlések összetétele a véletlenszerűség, reprezentativitás és egyenlőség szempontjából?

A két kérdés megválaszolására dokumentumelezést végeztem, szakértői interjúkat készítettem és utóbbin tematikus analízist végeztem. Ennek részleteire a dolgozat módszertana és az interjúk értékelése fejezetekben térek ki.

A tanulmány felépítése

A tanulmányt először is a demokratikus innovációk, és azon belül a közösségi gyűlések releváns szakirodalmának összefoglalásával kezdődik. Ez az elméleti háttér alkotja a gerincét a folyamatok későbbi értékelésének, absztrakt szinten a demokratikus innovációk alapvető tulajdonságaiból átvezetve a deliberatív fórumok és azon belül is a közösségi gyűlések sajátosságainak összegzésébe.

A kutatási kérdések megválaszolását dokumentumelemzés segíti: elérhető mindkét közösségi gyűlés módszertanáról és folyamatáról szakmai jelentés (Bördös, 2021, 2022), illetve Miskolcon külön beszámoló is készült kifejezetten a kiválasztásról (*Hogyan választottuk ki a Miskolci Községi Gyűlés résztvevőit?*, 2021).

Emellett szakértői interjúk készültek, amelyek a tervezési folyamat különböző részeibe engednek betekintést. A folyamatban fontos érintettek a vezető facilitátorok, az önkormányzat részéről koordináló munkatársak. Az ő elérésüket hólabda módszerrel végeztem, minden interjúalanytól megkérdezve az interjú végén, hogy kikkel érdemes még interjút készítenem. Az interjúalanyok több megközelítésből ismerik a közösségi gyűlés szervezésének folyamatát. Nem csak a megrendelő önkormányzat munkatársaival, de tőlük független megvalósító

partnereikkel is készültek interjúk. Az utóbbi esetben az esetleges elfogultság mértéke feltételezhetően kisebb a begyűjtött adatok kapcsán.

A dokumentumelemzést és az interjúk feldolgozását követően rendszerezem az információkat, és értékelem a kiválasztási folyamatokat a szakirodalmi ajánlásokat tekintve kiindulópontként.

Módszertan

Az első kutatási kérdés megválaszolásához az elérhető szakirodalom kritikai szempontból való áttekintését végzem el, amelyet kiegészítek az interjúkban előkerülő releváns tanácsokkal, meglátásokkal, hogy kifejezetten a magyar kontextusban értelmezsem a lehetséges megvalósításukat.

A második és a harmadik kutatási kérdések megválaszolásához félig strukturált, szakértői interjúkat készítek (Galletta & Cross, 2013). A kérdések egy része a szakirodalom alapján került bele a kérdőívbe, ezek az elmülethez kapcsolt kérdések. Minden interjúalanynak lehetősége volt az interjú végén bármilyen egyéb meglátását megosztani, amelyet az adott közösségi gyűlés kapcsán fontosnak talált, ezzel teret hagyva témák organikus kiemelkedésének.

Az interjúk 2023 decembere és 2024 áprilisa között, 5 hónapos időtáv alatt online kerültek lekérdezésre, majd a készült felvételek alapján leiratoztam a tartalmukat. Minden interjúalany kézhez kapta az interjú kérdésköreit az interjút megelőzően, az interjút követően pedig megismerték az elkészült leiratot és hozzájárultak annak végleges formájához. Az interjúalanyok személye anonimizálásra került, a szervezésben betöltött szerepük viszont nyilvános, hiszen a kontextus elengedhetetlen részét képezi.

Összesen 294 percnyi interjú leiratai 57 oldalnyi korpuszt alkotnak, amely a kvalitatív elemzésem alapjául szolgált. Az interjúk leiratozásánál kisebb szerkesztést végeztem a szöveg érthetőségét elősegítve, ugyanakkor igyekeztem megőrizni az interjúalanyok eredeti stílusát.

A lefolytatott interjúkon kvalitatív elemzést, tematikus analízist használok. A tematikus analízis célja, hogy az adathalmazban fellelhető témákat olyan kategorikus módon összesítse, hogy esetleges helyett rendszerszerű feldolgozást tegyen lehetővé. A tematikus elemzés módszertanához Braun és Clarke 2006-os és 2022-es útmutatóját használtam fel. A módszertan lényeges eleme annak rugalmassága, amely az adatokon belüli minták (témák) azonosítására, elemzésére és jelentésére szolgál, előnye az adathalmazon belüli hasonlóságok és különbségek kiemelésében rejlik (Braun & Clarke, 2006: 97). A szakirodalom megállapításaiból és logikájából következő – Clarke és Braun által deduktívnak nevezett - témák mellett a tematikus elemzés helyet hagy az általuk induktívnak nevezett megközelítésnek, amely a rendelkezésre álló adatokra támaszkodva további témákkal egészítheti ki az elemzést (Braun & Clarke, 2022: 55).

A tematikus elemzés elkészítéséhez az NVivo szoftvert használtam, amely lehetővé teszi a szöveg kódokkal való ellátását, a könnyebb visszakereshetőség és a mintázatok egyszerűbb átlátása érdekében.

Szakirodalmi áttekintés

Demokratikus innovációk

A demokratikus innovációk irodalma különösen az utóbbi évtizedben gyarapodott, de a fogalom meghatározásában az utóbbi évekig nem született konszenzus. Egy 2017-es kutatásban az áttekintett, demokratikus innovációkról szóló szakirodalom 85 százalékában úgy használták a „demokratikus innováció” kifejezést, hogy nem definiálták azt (Elstub & Escobar, 2017: 4). A demokratikus innováció egy olyan újítás, amely célja, hogy a demokratikus kormányzás, politika rendszerét vagy folyamatait megváltoztassa javításának érdekében (Newton, 2012: 4). A fogalom meghatározása azért is nehézkes, mert a különböző demokrácia-felfogások alapján ennek manifesztációi jelentősen eltérhetnek egymástól. Smith 2009-es definíciója szerint demokratikus innováció *„minden olyan intézmény, amelyet kifejezetten azzal a céllal hoznak létre, hogy az állampolgári részvételt elmélyítsék a politikai döntéshozatali folyamatban”*. Ezek az intézmények innovációk, mivel továbblépnek az iparosodott országokban kialakult demokráciák rendszerének tradicionális működésén (Smith, 2009: 1).

Geissel definíciója inkább a demokratikus innovációk kontextusára koncentrál az intézményi státusz helyett. Meghatározása szerint az *„olyan új gyakorlat, amelyet tudatosan és kifejezetten annak céljából vezetnek be, hogy a demokratikus kormányzás minőségét javítsák, attól függetlenül, hogy az adott innovációt más állam már kipróbálta-e”* (Geissel, 2012: 164). Geissel érvelése szerint az utóbbi kitétel azért fontos, mert egy adott innováció más országban lehet a politika integráns része – például Svájcban a közvetlen demokrácia hagyománya – de az más államban még újítást jelenthet. Definíciójában tehát van szerepe az adott politikai-történelmi kontextusnak. Geissel a definíció mellett keretrendszert is kidolgozott a demokratikus innovációk értékelésére, amely olyan pozitív feltételeket tartalmaz, melyek a fenti definíciót tovább finomítják, az adott újítás minőségét teszik „mérhetővé”. Hat szempontot határoz meg: részvétel – inkluzivitás és valódi részvétel -, legitimitás, deliberáció, hatékonyság és demokratikus állampolgárok (Geissel, 2013: 22).

Elstub és Escobar 2019-es könyvében a szerzők definíciója szerint a demokratikus innovációk *„olyan folyamatok vagy intézmények, amelyek újak egy politikai kérdésben, szakpolitikai szerepkörben vagy adott kormányzati szinten, és amelyeket úgy fejlesztettek ki, hogy újragondolják és elmélyítsék a polgárok szerepét a kormányzási folyamatokban a részvételi, tanácskozási és befolyásolási lehetőségek növelésével”* (Elstub & Escobar, 2019: 14).

A demokratikus innovációk hozzájárulnak a polgárok bizalmának újjáépítéséhez és fenntartásához, mivel közvetlenül a politikai bizalom hiányának negatív hatásaival foglalkoznak. Ezek a reformok új és különböző lehetőségeket biztosítanak a részvételre azok számára, akiket a mainstream politikától elfordulnak. Emellett a demokratikus innovációk, mint például a deliberatív párbeszéd, lehetővé teszik a hosszú távú kérdésekkel való foglalkozást, és segíthetnek kialakítani a nyilvánosság támogatását a nehéz politikai döntésekhez (Stoker & Evans, 2019).

A demokratikus innovációk típusai

Geissel és Newton 2012-es könyvük bevezetőjében meglehetősen sok demokratikus innovációt különböztetnek meg, amelyeket leírásuk alapján az 1. számú táblázatba csoportosítottam.

1. táblázat: Geissel és Newton demokratikus innováció-tipológiája

Innováció iránya	Típus	Cél	Gyakorlati altípusok
Top-down	Vertikális innovációk	Kormány elszámoltathatósága állampolgárok felé	kormányzati decentralizációs mechanizmusok
	Horizontális innovációk	Kormányzati ágak szétválasztása, fékek és ellensúlyok	állampolgári jogok, információszabadság, kormányzat felügyelete
Bottom-up	Szavazás és választások	Szavazók elidegenedésének csökkentése	Szavazati jog korhatár-csökkentése, regisztráció eltörlése, levélszavazás
	Informálás, konzultáció és deliberáció	Politikai tudás növelése, konzultáció növekvő igényének kielégítése	tanácskozó fórumok; konszenzuskonferenciák; planning cell; hirdetőtáblák és egyéb információ-átadás;
	Kollaboratív kormányzás	Közvetlen civil és NGO bevonás a kormányzásba	részvételi költségvetés, állampolgári tanács, szomszédsági projektek, egészség- és oktatásügyi tanácsok
	Közvetlen demokrácia	Közvetlen részvétel képviselői szervek mediációja nélkül	gyűlések; népszavazások; közvetlen jogalkotás és közvetlen részvétel a szabályalkotásban; visszahívás
	E-demokrácia	Többi kategória bármelyikében alkalmazható, transzformatív	

Forrás: Newton, 2012: 7-10. o. (saját táblázat és fordítás)

A deliberatív fórumok Geisel és Newton kategorizálásában több helyen is megjelennek: az állampolgári tanácsok – általában állami szintű deliberatív fórumok, amelyek a közösségi gyűléseknél hosszabb időtartamúak, nagyobb témát is felölhetnek és kötelező erejű a döntésük – a kollaboratív kormányzás egyik gyakorlati altípusaként, míg az „Informálás, konzultáció és deliberáció” kategóriában egyéb deliberatív fórumok, így a planning cell, konszenzus-

konferencia is megjelennek. Ezekkel az altípusokkal részletesebben a későbbiekben foglalkozom majd. Newtonék esetében tehát a résztvevők száma, témakör és hatás alapján a különböző állampolgári deliberatív fórumok több különböző kategóriába esnek.

Ezzel szemben egy 2019-es, Elstub és Escobar által kidolgozott tipológiában már olyan altípust alkotnak a deliberatív fórumok, amely a többi kritérium használatával az összes ilyen intézményt le tudja írni. Az Elstub és Escobar által kidolgozott tipológia a lehető legrészletesebb képet adja a különböző innováció-típusokról, és az értékelésükre alkalmas szempontokról. A teljes tipológia idézése nélkül, csak az állampolgári tanácsokra vonatkozó részt a 2. táblázatban foglaltam össze.

2. táblázat: Elstub és Escobar 2019-es tipológiája

	Kvázi-kontingens tulajdonságok				Kontextuális tulajdonságok		
	Részt- vevők kiválasztási módja	Résztvétel módja	Döntés- hozás módja	Hatalom és autoritás mértéke	Policy terület	Kormány- zat szintje	Policy folyamat szakasza
Mini- public	Sorsolás	Diszkurzív kifejezés, szavazás és meghallgatás	Deliberáció és aggregáció	Változó: személyes előnyök, tanácsadás és konzultáció, kommunikációs befolyás, co- governance és közvetlen autoritás	Változatos (pl. egészségügy, környezet, szociális politika és alkotmányos reform)	Helyi, regionális, országos és transznacionális	Változó (napirend- meghatározás, formuláció, kutatás)

Forrás: Elstub & Escobar, 2019: 25 (saját fordítás)

Az általuk megkülönböztetett altípusok a következők: deliberatív mini-nyilvánosság (mini-public), részvételi költségvetés, referendum és polgári kezdeményezés, kollaboratív kormányzás, digitális részvétel. Tipológiájuk nem csak az eljárást, hanem a demokratikus innováció környezetét is figyelembe veszi olyan módon, hogy az adott innováció környezete és az eredmény felhasználása, mint külön változók is részét képezik a leírásnak. A környezet három mérője az érintett policy terület, felelős kormányzati szint és a közpolitikai folyamat releváns része. Így a különböző demokratikus innovációkat további jellemzőik alapján tudják leírni a tipológia alapján, ezzel segítve a tipológiák korábbiaknál átláthatóbb elhelyezését.

Elstub és Escobar tipológiájában rögtön az első megkerülhetetlen jellemző a résztvevők sorsolás útján történő kiválasztása, amely megkülönbözteti az állampolgári tanácsokat az egyéb részvételi módszerektől.

Warren és Pearse 2008-as tanulmányában is azzal különböztetik meg más állampolgári konzultációs és deliberatív módszerektől az állampolgári tanácsokat, hogy annak tagjai véletlenszerű sorsolással kerülnek kiválasztásra. Az ő tipológiájukban az egalitáriánus-inkluzív bevonás ezeknél a fórumoknál a legerősebb (Warren & Pearse, 2008: 68).

A deliberatív fórumok altípusai (OECD)

A demokratikus innovációk szakirodalmában, a különböző tipológiákban mind fellelhetőek a deliberatív fórumok különböző formái. Ugyanakkor ezek nem egy homogén típust jelentenek, hanem különböző altípusai léteznek. Az alábbiakban így ezek azonosításával és definiálásával foglalkozom. Az OECD 2020-as kötetében publikált tipológia (OECD, 2020:35) az egyik legrészletesebb elérhető tipológia a deliberatív fórumok különböző formáiról, amely a 3. számú táblázatban található.

3. táblázat: OECD 2020-as deliberatív fórumok tipológiája

	Átlagos résztvevőszám tanácskozásban	Tanácskozás átlagos időtartama	Első és utolsó tanácskozás közötti időtartam	Panelek száma	Alábbi országokban használják	Eredmény	Eddig tárgyalt szakpolitikai kérdések
Informált állampolgári ajánlások közpolitikai témakörökben							
Citizens assembly	90	18,8 nap	47 hét	6 (6)	Kanada, Írország	Részletes kollektív ajánlások	Választási reformok, alkotmányos berendezkedés, alkotmány kérdései
Citizens' Jury/Panel	34	4,1 nap	5 hét	115 (168)	Ausztria, Ausztrália, Belgium, Kanada, Franciaország, Lengyelország	Kollektív ajánlások	Témakörök sokfélesége. Gyakoriak: Infrastruktúra, egészség, várostervezés, környezet
a) Consecutive day meetings	30	3,4 nap	0 hét	23 (40)			Közhatalom olyan ügyekben, amelyekben szükséges
b) Non-consecutive day meetings	5	4,1 nap	7 hét	90 (126)	Spanyolország, UK, US		
c) Ongoing	32	11 nap	2 év	2 (2)	Kanada		
Consensus conference	16	4 nap	2 hét	19 (19)	Ausztrália, Ausztira, Dánia, Franciaország, Norvégia, UK	Kollektív ajánlások	Új technológia, környezet, egészség
Planning cell	24	3,2 nap	0 hét	57(247)	Németország, Japán	Kollektív álláspont jelentés, állampolgári riport	Gyakran várostervezés, de egyéb témák is
Állampolgári vélemények policy kérdésekben							
G1000	346	1,7 nap	4 hét	12 (12)	Hollandia, Spanyolország	Szavazás az ajánlásokról	Stratégiai tervezés, város jövőjének megtervezése

Citizens' Council	15	1,7 nap	1 hét	14 (24)	Ausztria, Németország	Kollektív ajánlások	Változó, gyakran környezet, stratégiai tervezés
Citizens' Dialogues	148	2,1 nap	4 hét	38 (112)	Globális	Átfogó elképzelések, ajánlások	Változó, gyakran több is egyszerre
Deliberative poll/survey	226	1,6 nap	0 hét	14 (15)	Argentina, Ausztrália, Brazília, Kína, Olaszország, Japán, Korea, Mongólia, USA	Survey opinions és ezek változása	Változó
WWViews	120	1 nap	0 hét	4 (150)	Globális	Szavazás a javaslatokról	Világszintű környezeti kérdések
Informált állampolgári értékelés (ballot measure)							
Citizens' Initiative Review	22	4,4 nap	0 hét	8 (8)	USA	Kollektív nyilatkozat a fő tényekről	Változó
Állandó deliberatív testületek							
Ostbelgien model	24	NO data	1,5 év	1 (1)	Belgium	Kollektív ajánlások	Mandátum a citizens' panel agendájának meghatározására és kezdeményezésére
City Observatory	49	8 nap	1 év	1 (1)	Spanyolország	Döntés állampolgári ajánlásokról	Mandátum az állampolgári ajánlások értékelésére és népszavazásra való javaslatokról

Forrás: OECD, 2020, 35. o. (saját fordítás)

Az eltérő szakirodalmi elnevezések keresztszete a deliberatív mini-nyilvánosság vagy mini-társadalom elnevezés. A magyar nyelvű szakirodalom fontos állomása Pataki 2007-es tanulmánya, de az elmúlt években egyre több magyar nyelvű kutatás is foglalkozik különböző deliberatív fórumokkal (pl. László, 2023; Németh, 2021; Oross, 2020)

A magyar példákban közösségi gyűlésnek nevezik azt, ami az OECD nyilvántartásában citizens' jury-nek vagy citizens' panelnek hívnak. Habár állampolgári tanács néven is nevezik a magyar nyelvű szakirodalomban, a továbbiakban én is közösségi gyűlésként hivatkozok rájuk az egyszerűbb áttekinthetőség érdekében.

Közösségi gyűlések

A közösségi gyűlés során a résztvevők meghatározott kiválasztással, legtöbbször sorsolással kerülnek kiválasztásra, és a döntéshozás során a deliberáció elve érvényesül (Smith & Setälä, 2018). A véletlenszerű, reprezentatív kiválasztás (Flanigan és mtsai., 2021) lehetővé teszi olyan marginalizált csoportok részvételét a döntéshozásban, akik általában nem aktív alakítói a

politikának. A közösségi gyűlések mögött meghúzódó értékválasztás vagy demokráciafelfogás alapja, hogy a demokratikus döntéshozatalnak minden érintett érdek képviselőjét magába kell, hogy foglalja (Warren & Pearse, 2008: 58).

Ennek a célját szolgálja a kétlépcsős, sorsolásra és rétegzett mintavételre alapuló módszertan, amely az OECD adatbázisa alapján több, mint kétharmadát jelenti a deliberatív fórumok kiválasztási folyamatának (OECD, 2020: 68). Ennek keretében először egy nagyobb, véletlenszerűen kiválasztott csoport meghívást kap a gyűlésre, majd a közülük jelentkezők közül bizonyos reprezentativitási célszámok mentén kerülnek kisorsolásra a gyűlés végleges tagjai (Curato és mtsai., 2021: 41-43). A rétegzett mintavételnél leggyakrabban figyelembe vett a szocio-demográfiai kritériumok, az életkor, nem, oktatás, foglalkozás, család, családi helyzet/összetétel és lakóhely (Curato és mtsai., 2021: 23).

Az átlagos regisztrációs ráta 2 és 5 százalék között alakul (Flanigan és mtsai., 2021: 553).

Arra is vannak példák, hogy a kiválasztás teljesen a véletlenszerűsége hagyatkozik, és nincsen benne a kétlépcsős rétegzett mintavétel. Ugyanakkor ez felerősítheti azokat az önkiválasztással járó elfogultságokat a mintába, amelyet jellemzően kiküszöbölni próbálnak a közösségi gyűlések esetén (Curato és mtsai., 2021: 21).

Az, hogy milyen egyéb kritériumokat vesznek figyelembe a rétegzett mintavételben, rugalmasságot jelent a különböző közösségi gyűlések tervezésénél. Egyes esetekben az etnikai hovatartozás is ennek a részét képezheti. Az etnikai csoportok közötti tanácskozás minősége magas, mivel a polgárok nem ragaszkodnak etnikai-nyelvi csoportjukhoz, hanem más csoportokkal is együttműködnek. Így a deliberatív módszertan lehetővé teszi mély ellentétek, így az etnikai megosztottság áthidalását is (Caluwaerts, 2012; O'Flynn & Caluwaerts, 2018). Ugyanakkor ez a kritérium különös körülményekkel alkalmazható sikeresen, és léteznek kevésbé sikeres példák is, ahogy azzal Gherghina és munkatársai 2023-as cikkükben is foglalkoznak egy romániai közösségi gyűlés kapcsán.

A közösségi gyűlések összetevője a szakértőktől és érintettektől való tanulás, így az adott témát kevésbé ismerő résztvevőknek is van esélye bekapcsolódni a tanácskozásba (Elstub & Escobar, 2019; Smith, 2009b). Ezeket a fórumokat úgy alakítják ki, hogy a résztvevők megértsék a szóban forgó kérdés szakmai vetületét, és meghallgassák az érintett csoportok perspektíváit (Grönlund és mtsai., 2014). A közösségi gyűlések alkalmasak polarizáló témákról való tanácskozásra (O'Flynn & Caluwaerts, 2018).

A közösségi gyűlések másik fontos jellemzője, hogy facilitált tanácskozást folytatnak a résztvevők. A szakirodalom különböző elvárásokat fogalmaz meg a facilitációval szemben. Escobar a befogadást, az interakciót és a hatást azonosította három elvárásaként (Escobar,

2019:183). A bevonás a deliberációban való részvételt jelenti, és belső és külső bevonásra osztható. A külső bevonás arról szól, hogy kiket hívnak meg, illetve kik vehetnek részt a deliberációban. A szakirodalomban jelentős figyelmet fordítanak erre, különösen a képviselő és a résztvevők toborzása tekintetében (Curato és mtsai., 2021; Elstub & Escobar, 2019; Harris, 2019).

A belső befogadás a tanácskozáson belüli valamennyi résztvevő részvételére utal. Ha egyes résztvevők túlságosan dominánsak, azt a szakirodalom belső kirekesztésnek hívja (Young, 2002). Az elvárás, hogy „*a facilitáció nemcsak azt biztosítja, hogy minden résztvevőnek egyenlő esélye legyen a felszólalásra, hanem azt is, hogy a vita különböző oldalai is meghallgatásra kerüljenek*” (Beauvais & Baechtiger, 2016: 6). A facilitáció célja, hogy a belső kirekesztés minimalizálása révén minden résztvevő részt vehessen a tanácskozásban (Dillard, 2013; Escobar, 2019).

Érintetti csoportok bevonása

Mivel a dolgozatomban egyik kutatási kérdése az érintetti csoportok bevonásával kapcsolatos, így ennek dilemmáira, részleteire szeretnék külön is kitérni a szakirodalmi összefoglalóban.

Az állampolgári részvétel területén a stakeholder szó használata bizonyos fenntartásokkal kezelendő, ugyanis a szó közgazdaságtani értelme – amely általában szervezett érdekképviselői csoportot jelent – nem egészen egyezik a részvételi megközelítéssel, amely szerint maguk az állampolgárok, a résztvevők is stakeholderek, érintettek. A dolgozatomban stakeholder, érintetti csoport alatt olyan, akár civil, akár üzleti szférában működő csoportosulást értek, amelynek a célja valamilyen érdekképviselő szervezett ellátása, és ezt elkülönítem az állampolgároktól, akik szervezett csoport helyett individuális szereplői a részvételi folyamatnak. Ezzel Kahane és munkatársainak megközelítését alkalmazom a fogalom tisztázásakor (Kahane és mtsai., 2013: 7-8)

A közösségi gyűlések tervezési folyamata során gondosan fel kell mérni, hogy milyen érintetti csoportok (stakeholderek) léteznek, akiknek a részvétele sokféleképp történhet: a design folyamatba való véleményező vagy formáló bevonás, a tanács munkájába rendes tagként való bevonás, a stakeholderek előadása a tanulási szakaszban, megfigyelőként való részvétel (Kahane és mtsai., 2013). Habár van olyan megközelítés, amely teljes mértékben, tisztán állampolgári részvételre alapuló deliberációra épít, vannak olyan hibrid megközelítések, amelyek szerint érdemes a civil és az akadémiai szféra képviselőit is valamilyen módon bevonni a tanácskozásba (Curato és mtsai., 2021: 18-19), az érintetti csoportok bevonása is ebbe a hibrid megközelítésbe tartozik.

Az érintetti csoportok bevonása a deliberatív fórumok működésébe a szakirodalom egy kevésbé vizsgált területe. Míg Kahane és munkatársainak tanulmánya inkább azzal foglalkozik, hogy mit tudnak hozzáadni ezek az érintetti csoportok a deliberációhoz, Niessen 2017-es tanulmányában kritikusabb megközelítéseket is megvizsgál a téma kapcsán. Példaként hozza Rui és Villechaise-Dupont Franciaországban folytatott vizsgálatát, amely egyes érintett szervezetek, mozgalmak kritikus hozzáállását azonosította, amely a részvételi folyamatokat olyan politikai stratégiának tekinteti, amelynek célja a közintézkedések legitimálása azáltal, hogy konzultálnak az átlagpolgárokkal, akiknek véleményét szubjektívnek és ezért a társadalom számára nem reprezentatívnak tekinti (Rui & Villechaise-Dupont, 2005).

Niessen így különböző egyesületi, gazdasági és politikai szereplőkkel készített interjúkat, amelyben a deliberatív mini-nyilvánosságokról általában és annak egy konkrét esetéről kérdezte a véleményüket. Niessen négy jellemző hozzáállást azonosított, ezek az elitista, a szakértői, az (újra)kapcsolódó és az újratervezési pozíciók (Niessen, 2017: 8-10). Az elitista pozíciót képviselők határozottan rendelkeznek a képviseleti demokrácia mellett foglalnak állást. Szerintük választott politikusoknak kell meghozniuk a politikai döntéseket, mert ők a felvilágosultabbak, és mert választási mandátumuk révén legitimitással rendelkeznek. A deliberatív fórumban résztvevő átlagpolgárokra úgy tekintenek, mint akik nem rendelkeznek a politikai döntésekben való formális részvételhez szükséges képességekkel.

A szakértői pozíció hívei szerint az állampolgárok részvétele fontos, de ennek a konzultációnak mindenekelőtt azon érintettek véleményét kell figyelembe vennie, akik az adott szakpolitikai területen szakértelemmel rendelkeznek. A politikusoknak döntéseiket ezeknek a szakértőknek a véleménye alapján kellene meghozniuk, nem pedig a deliberatív fórumban résztvevők véleménye alapján, mivel utóbbiak kevésbé tájékozottak, és csak szubjektív véleményük van.

Az újrakapcsolódó pozíció az állampolgári részvételt a polgárok és az elitek közötti hídként képzelel el, megkérdőjelezve az elit képességeit, de legitim választott döntéshozóknak tekintik őket. Az újratervező pozíciót képviselők a demokrácia betegnek látják, és meg akarják újítani. A képviseleti demokráciát a demokratikus fejlődés egyik lépcsőfokának tekintik, és új demokratikus eljárások kipróbálásával akarnak továbblépni.

Azért is tartottam fontosnak Niessen tanulmányának ismertetését, mert az érintetti csoportok bevonásakor fontos szempont, hogy ők maguk mennyire látják legitimnek a közösségi gyűlés folyamatát. Niessen szerint három ponton lehet igazán hasznos egy deliberatív fórum szempontjából az érintetti csoportok bevonása: a deliberatív fórum munkájának előkészítése során, a gyűlésen a kényes kérdések megvitatásakor és a gyűlést követően, azaz az eredmények végrehajtásakor.

A kiválasztási folyamat értékelésének szempontjai

Gąsiorowska (2023) három szakaszra bontja a közösségi gyűlés tagjainak kiválasztását. Ezek az alábbiak: a közösségi gyűlés kezdeti (cél)összetételének beállítása, a kiválasztási folyamatba meghívandó személyek kiválasztása, a közösségi gyűlés tagjainak kiválasztása a jelentkezők közül. Ezekben a szakaszokban három alapérték érvényesülését különbözteti meg az értékeléshez. Ezek a véletlenszerűség, a reprezentativitás és az egyenlőség.

Gąsiorowska a véletlenszerűség kritériuma alatt azt érti, hogy a valódi véletlenszerűséghez a lehető legközelebb álljon a kiválasztás. Habár elméletben ez lehetséges, a gyakorlatban több gátja is van így a közösségi gyűléseken közel-véletlenszerű kiválasztással dolgoznak (Smith, 2009a; Warren & Pearse, 2008). A rendelkezésre álló nyilvántartások nem teljesek, így azok, akik helytelen elérhetőséggel vagy nem szerepelnek, a kezdetektől ki vannak zárva a kiválasztási folyamatból.

Az önkiválasztás miatt is sérül a teljes véletlenszerűség elvének megvalósulása, hiszen a meghívott résztvevők saját döntése, hogy a folyamatban részt vesznek-e, így a politikailag aktívabb és magasabban képzett népesség nagyobb mértékben lenne reprezentálva, ha nincs a jelenséggel szemben valamilyen ellensúly. Emellett, mivel a véletlenszerű mintavétel kisebbségi csoport alulreprezentáltságához vezetne, ezért rétegzett mintavételt (stratified sampling) alkalmaznak a folyamatban.

A reprezentativitás kritériumának teljesüléséhez is szükséges lépéseket tennie a szervezőknek. Habár a teljesen véletlenszerű kiválasztás elméletileg biztosítja, hogy a kiválasztott személyek egy reprezentatív szelete legyenek a teljes populációnak, ezt több tényező is megzavarja. Az egyik a közösségi gyűlésen való részvételt vállaló személyek alacsony aránya. Az összes meghívott közül jellemzően 2-5 százalék a pozitívan válaszolók aránya, ráadásul közülük az önkiválasztás hatására a privilegizáltabb csoportokból vannak a legtöbben.

A gyakorlatban ennek a hatásnak az ellensúlyozására két körben történik a kiválasztás. Az első alkalommal véletlenszerű kiválasztásra kerül a nyilvántartásból egy nagyobb csoport, akiktől további demográfiai adatok kerülnek bekérésre. Ezután kerülnek kiválasztásra a gyűlés végleges tagjai, ebből a kisebb csoportból véletlenszerű rétegzett mintavétellel. Így az önkiválasztás hatását is tudják ellensúlyozni a gyakorlatban. Gąsiorowska szempontrendszeréhez készült a 4. táblázat, amelyet lefordítottam, hogy segítse a különböző szakaszok és alapelvek közötti kapcsolat áttekintését.

4. táblázat: Gąsiorowska szempontrendszere a kiválasztási folyamat értékelésére

	1. szakasz	2. szakasz	3. szakasz
Véletlenszerűség	Nem alkalmazható	A módszer közel véletlenszerű? Igen: 1 pont; Nem: 0 pont.	A módszer közel véletlenszerű? Igen: 1 pont; Nem: 0 pont.
Reprezentativitás	A gyűlés célösszetétele arányos a népességgel? Igen: 1 pont. Nem: A torzítás célja a hátrányos helyzetű csoportok felülreprezentálása? Igen: 1 pont; Nem: 0 pont	Nem alkalmazható	A gyűlés végső összetétele arányos a lakossággal? Igen: 1 pont. Nem: A torzítás célja a hátrányos helyzetű csoportok felülreprezentálása? Igen: 1 pont Nem: Bizonyos csoportok elégtelen jelentkezésszáma vagy a kiválasztás utáni lemondás okozta a torzulást? Igen: 1 pont; Nem: 0 pont.
Egyenlőség	Nem alkalmazható	Minden polgárnak egyenlő esélyei vannak arra, hogy meghívást kapjon (mind az egyenlőségre, mind az esélyegyenlőségre való tekintettel)? Igen: 1 pont Nem: A torzítás célja a hátrányos helyzetű csoportok felülreprezentálása? Igen: 1 pont; Nem: 0 pont.	Mindenkinek, aki jelentkezett, lehetőleg egyenlő esélye van a végső összetételbe való kiválasztásra? Igen: 1 pont; Nem: 0 pont

Forrás: Gąsiorowska, 2023: 4. o. (saját fordítás)

Habár az eredeti terveim szerint Gąsiorowska szempontrendszerét terveztem alkalmazni, azt inkább az elméleti háttér megteremtéséhez használtam fel, és a pontrendszer helyett kvalitatív, tematikus elemzést végeztem. Ugyanakkor a szempontrendszer jól összefoglalja, hogy az egyes absztrakt alapelvek – véletlenszerűség, reprezentativitás, egyenlőség - érvényesülése hogyan jelenik meg konkrétan a folyamatban. A véletlenszerűség a legkevesebb külön feltétellel teljesülő alapelv. A reprezentativitás esetén már különválik a lakosságarányos reprezentativitás és az azt esetleg hátrányos helyzetű csoportok részvételét biztosító torzítás, illetve fontos kérdés a meghívottak, illetve a részvételt vállalók közül lemorzsolódók aránya. Az egyenlőség kapcsán pedig a meghívás során az a kritérium, hogy minden polgárnak egyenlő esélye legyen meghívást kapni a folyamatba, és ezt követően a kiválasztásra is hasonló esélyük van. Ezek a szempontok alkották a kiválasztás értékelését célzó kutatási kérdés megválaszolását.

Elemzés

A releváns szakirodalom feldolgozása és bemutatása után a dolgozatom következő részében már elkezdem saját kutatásom eredményeit is bemutatni. Az elemzésben először a két közösségi gyűlésről készült riporton dokumentumelemzést végezve bemutatom a két gyűlés releváns jellemzőit. Ezt követően az első kutatási kérdésre adok választ, vagyis a jó gyakorlatokat foglalom össze a kiválasztás kapcsán, reflektálva az érdi és a miskolci közösségi gyűlések módszertanára.

Ezután áttérek a lefolytatott interjúzás tapasztalataira és a tematikus analízisre, majd a szakirodalom, a dokumentumelemzés és az interjúk alapján megválaszolom a dolgozat érintetti csoportokkal, és a kiválasztás minőségével foglalkozó kutatási kérdéseit. Az interjúkra adott válaszokat már a kutatási kérdések témái alapján rendeztem.

A miskolci közösségi gyűlés

A következőkben dokumentumelemzéssel, a gyűlésről készült szakmai riport alapján a miskolci közösségi gyűlés részleteivel foglalkozom. A DemNet, Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata és a miskolci Dialóg Egyesület 2021 februárjában kezdett egyeztetéseket egy közösségi gyűlés megszervezéséről. Az előkészületek több hónapon keresztül tartottak, és a három szervezet szoros együttműködésében, egy koordinációs testület irányításával zajlottak, a folyamat bizonyos szakasziban a két vezető szakértő és a vezető facilitátor aktív részvétele mellett.

A gyűlés témájának kiválasztásakor egyeztetések és külső szakértők bevonásával végzett konzultáció eredményeként a szervezők a levegőminőséget választották a legégetőbb kihívásként. A szervezők a gyűlés előtt, augusztusban nyílt felhívásban lehetőséget biztosítottak arra, hogy témában érdekelt szervezetek és szakértők jelezhessék, ha szeretnék a közösségi gyűlés szervezőivel vagy tagjaival megosztani meglátásaikat és elképzeléseiket. A felhívást közvetlenül is eljuttatták a miskolci, környezeti témákkal, és a helyi lakosok életminőségét javító ügyekkel foglalkozó szervezeteknek és csoportoknak. A gyűlés végleges elnevezése: „Levegőt! Mi szennyezzük, mi szívjuk. Mit tehetünk közösen, hogy jobb legyen a levegőminőség Miskolcon?”.

A gyűlés 4 napon keresztül zajlott 2021. szeptemberében és októberében.

Érintetti csoportokkal találkozó

A Közöségi Gyűlés előkészületei során a DemNet, a Dialóg Egyesület és Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata egy többlépcsős egyeztetést szervezett. Ennek célja az volt, hogy áttekinthessék a város előtt álló kihívásokat és azokat a szakmai célokat, melyeket a városvezetés tervez megvalósítani. A cél az volt, hogy olyan témát találjanak a közösségi gyűlés számára,

mely elősegíti Miskolc fenntartható fejlődését, fontos a lakosok számára, és segíti a városvezetést a jövőbeni szakpolitikai tervezésben. A meghívandó érintetti csoportok feltérképezése a Dialóg Egyesület feladata volt, akik elsősorban zöld- illetve szociális ügyekkel foglalkozó civil szervezeteket hívtak meg a találkozókra.

A miskolci közösségi gyűlés tagjainak meghívása, regisztráció

A miskolci közösségi gyűlésen úgynevezett kétlépcsős, véletlenszerű kiválasztást alkalmaztak. Ennek keretében először 10 ezer véletlenszerűen kiválasztott miskolci lakos kapott postai úton meghívót, akik adatait a Belügyminisztérium Nyilvántartások Vezetéséért Felelős Helyettes Államtitkárságától igényelte az önkormányzat 2021 júliusában. Az első körben meghívott 10 ezer 18 év feletti lakos lakos reprezentálta Miskolc lakosságát korcsoport és nem alapján, és Miskolc városrészeire való tekintettel.

A regisztrációra körülbelül két hét állt rendelkezésre a levelek kiküldésétől számítva, és 420 meghívott lakos jelezte a részvételi szándékát ebben a fordulóban. Ez 4,2 százalékos regisztrálási arányt jelent, amely összhangban van a szakirodalom által jelölt arányokkal (Flanigan és mtsai., 2021: 553). A jelentkezőknek technikai segítséget is biztosítottak a szervezők telefonon és egyéb elérhetőségeket keresztül. A regisztráció során a jelentkezők a legmagasabb iskolai végzettségüket is megosztották, hogy a későbbiekben ezt az adatot is felhasználhasson a csoport reprezentativitásának alapjául.

A véletlenszerű kiválasztás ezek után egy lengyel szervezet által kifejlesztett nyílt forráskódú szoftverrel történt. Ennek segítségével 6 darab olyan, a kiválasztás szempontjából egyenértékű lista került generálásra, amely – a jelentkezők anonimizált adatai alapján – a megadott reprezentativitási feltételeknek megfelelt, és a hat lista közül dobókockával került kiválasztásra a végleges résztvevői lista.

A végleges résztvevők közül heten mondták vissza a jelentkezésüket, akik helyére megegyező demográfiai profilú regisztráltak lettek sorsolva. Végül vis maior okok miatti lemondásokkal összesen 46 résztvevővel zajlott le a gyűlés.

A miskolci közösségi gyűlés célzott demográfiai összetétele

5. táblázat: a miskolci közösségi gyűlés demográfiai összetétele

demográfiai mutató		regisztráltak száma	célszámok	résztevők (eredetileg kisorsoltak)	résztevők (a gyűlés tagjai)
nem	nő	243 (58%)	27 (54%)	27 (54%)	25 (54%)
	férfi	177 (42%)	23 (46%)	23 (46%)	21 (46%)
végzettség	alapfokú	59 (14%)	16 (32%)	16 (32%)	13 (28%)
	középfokú	194 (40%)	21 (42%)	21 (42%)	20 (43%)
	felsőfokú	167 (40%)	13 (26%)	13 (26%)	13 (28%)
korcsoport	18-29	43 (10%)	6 (12%)	6 (12%)	6 (13%)
	30-49	91 (20%)	18 (36%)	18 (36%)	15 (33%)
	50-64	104 (25%)	12 (24%)	12 (24%)	11 (24%)
	65+	182 (43%)	14 (28%)	14 (28%)	14 (30%)

Forrás: Miskolci közösségi gyűlés szakmai jelentése, 2021, 13.o.

Miskolc 18 évnél idősebb népességének összetételét a Belügyminisztérium népességnyelvántartása, illetve a KSH 2016-os mikrocenzusa alapján határozták meg.

Információátadás a miskolci közösségi gyűlésen

A miskolci közösségi gyűlés első hétfőjének programja nyilvánosan elérhető. Az információátadás során nem találtam olyan panelt, amelyben érintetti csoportok képviselői szólaltak volna meg a témával kapcsolatban, a tanulási folyamat szakértői előadásokból épült fel.

Megfigyelői lehetőség

A Községi Gyűlés első napjának délelőttje nyitott volt a sajtó számára, és az első hétfője mindkét napján lehetőség volt megfigyelők részvételére. A megfigyelők általában olyan szervezetek és tudományos intézmények munkatársai, önkormányzati képviselők és az Önkormányzat alkalmazottai voltak, akik érdeklődtek a közösségi gyűlés módszerei iránt. A sajtó képviselői és a megfigyelők nem vehettek részt az asztalok munkájában, hogy elkerüljék a potenciális zavaró tényezőket vagy a befolyásolás lehetőségét. Ha felmerült bármilyen kérdésük, a Gyűlés szervezőitől kaptak tájékoztatást.

Egyéb mechanizmusok Miskolcon a gyűlés tagjainak reprezentativitása érdekében

A résztvevők 32 ezer forint ellentételezésben részesültek a gyűlésen való részvételükért. A szervezők biztosítottak technikai segítséget a regisztráció során, hogy ez ne legyen akadály a lakosság olyan tagjai számára, akiknek a digitális technológiák használata készségeik vagy lehetőségeik miatt nehézséget jelentene.

Az érdi közösségi gyűlés

Az érdi közösségi gyűlés összefoglalóját is a gyűlésről készült szakmai összefoglaló alapján készítettem.

A DemNet és Érd Megyei Jogú Város Önkormányzata 2021 decemberében kezdett egyeztetéseket egy közösségi gyűlés megvalósításáról. Az előkészületi munkák több hónapon keresztül a felek képviselőiből álló koordinációs testület irányításával zajlottak. Ez a koordinációs testület közösen felelt - meghatározott felelősségi körök és feladatok mentén - a gyűlés tervezéséért és zökkenőmentes lebonyolításáért; a folyamat egészében aktívan részt vett a két vezető szakértő és a vezető facilitátor is.

Az első Érdi Községi Gyűlés végül egy több hónapon keresztül zajló előkészületi munka után, 2022. június 11-12-én, és június 24-25-én valósult meg az Érdi Vigadó kertjében.

Érintetti csoportokkal találkozó

A közösségi gyűlés előkészületei kezdetén a koordinációs testület által több lépésben végrehajtott egyeztetések során áttekintették a város aktuális kihívásait, azokat a vitás témákat, amelyek megosztják az érdeket, valamint a városvezetés által tervezett szakmai célokat. Az egyeztetések célja az volt, hogy olyan témakört találjanak a közösségi gyűlés számára, ami elősegíti a város fenntartható fejlődését, fontos a városlakók számára, és segíti a városvezetést a jövőbeli politikai tervezésben. Ezt a folyamatot egy félnapos konzultáció is kiegészítette, amelyen külső szakértők és érdekeltek vettek részt. A zártkörű eseményen részt vettek az önkormányzat, helyi és országos civil szervezetek, a magánszektor képviselői, valamint az önkormányzat háttérintézményeinek delegáltjai is. Ennek a konzultációnak az volt a célja, hogy a közösségi gyűlés előkészítése valóban a szakértők és érdekeltek teljes körű bevonásával, együttműködve zajljon. A konzultáció célja az volt, hogy a szervezők és a közösségi gyűlés vezető szakértői leszűkítsék a gyűlés témáját és azonosítsák a várost érintő legfontosabb kihívásokat.

Az érdi közösségi gyűlés tagjainak meghívása, regisztráció

Érd Megyei Jogú Város Önkormányzata 2022 áprilisában fordult a Belügyminisztérium Nyilvántartások Vezetéséért Felelős Helyettes Államtitkárságához, és arra kérte az Államtitkárságot, hogy adja át nekik 10.000, véletlenszerűen kiválasztott érdi lakos címét úgy, hogy ez a 10.000 érdi lakos már korcsoportra és nemre reprezentatív legyen. Május második hetében Érd polgármestere, Dr. Csőzik László nevében ennek a 10.000 érdi lakosnak küldött meghívót az önkormányzat.

A meghívottak május 31-ig regisztrálhattak a közösségi gyűlésre. A regisztrációs időszak során a szervezők az Önkormányzat fenntartásában biztosítottak egy külön ügyfélszolgálati

telefonszámot is, melyen lehetőség volt regisztrálni is a gyűlésre. Ezen a telefonszámon, továbbá a DemNet elérhetőségein az érdeklődők feltehették a gyűléssel kapcsolatos egyéb kérdéseiket is, továbbá igény szerint technikai útmutatót is kaptak az online regisztrációhoz.

A regisztrációs időszak alatt az Önkormányzat és a DemNet számos platformon tájékoztatta a lakosságot a közösségi gyűlésről. A városi média rendszeresen beszámolt a rendezvényről, emellett az érdekes buszmegállókban és más forgalmas pontokon is találkozhattak az önkormányzat által elhelyezett hirdetésekkel. Az Önkormányzat munkatársai több érdekeseményen is jelen voltak, ahol válaszoltak az érdeklődők kérdéseire, és bátorították az érdeket, hogy ha meghívást kaptak a gyűlésre, regisztráljanak az eseményre.

A regisztráció a DemNet által kezelt felületen, a HubSpot rendszerében zajlott - ide kerültek felvitelre a telefonos regisztrálók adatai is. Minden regisztráléhoz automatikusan és véletlenszerűen társított egy egyedi azonosítószámot társítottak, lehetővé téve a résztvevők anonimitásának biztosítását később a sorsolásnál.

A gyűlés résztvevőinek sorsolása, reprezentativitás

A közösségi gyűlések módszertanának egyik elve, hogy a gyűlések résztvevői bizonyos demográfiai alapmutatók mentén reprezentatív módon képezzék le az adott közösség felnőtt lakosságát. A korcsoport, a nem, és az iskolai végzettség szerinti reprezentatív résztvevői célszámok kiszámításához a Belügyminisztérium és a KSH vonatkozó adatai kerültek felhasználásra. Mivel Érd egy irányítószám alá tartozik, ezért a városon belüli területi eloszlás kiszámításához az önkormányzati választókerületi beosztást használták a szervezők.

Azon regisztrálókat, akik saját nemüket a nembináris kategóriába sorolták be a regisztráció során, véletlenszerűen sorsolták be a női vagy a férfi nemi kategóriába.

A közösségi gyűlésre összesen 375 érvényes regisztráció érkezett, ami 3,75 százalékos visszajelzési arányt jelent. Azokat a jelentkezéseket, amelyek a meghívóban előírt határidőn túl érkeztek vagy olyan regisztrált, aki nem kapott meghívót, nem vették figyelembe a gyűlés tagjainak kiválasztása során, egyenlőség és a véletlenszerűség elveinek megőrzése érdekében.

A gyűlés tagjait a regisztráltak közül sorsolták ki egy nyílt forráskódú szoftver segítségével, amelyet a DemNet lengyel partnerszervezete, a Center for Climate Assemblies fejlesztett ki. Az adatok anonim módon, az egyedi azonosítók használatával kerültek be a szoftverbe, csak a regisztrálók demográfiai adatai voltak ismertek.

A szoftver véletlenszerűen generált hat, egymással egyenértékű listát, mindegyik listán szerepelt 50 potenciális résztvevő azonosító száma, a listák teljes mértékben megfeleltek a korábban kijelölt demográfiai mutatóknak.

A transzparencia biztosítása érdekében a folyamatot élőben közvetítették a DemNet Facebook oldalán. A sorsolás házigazdája Novák Péter előadóművész és műsorvezető volt. A 6 lista közül egy dobókocka segítségével sorsolták ki a közösségi gyűlés majdani tagjainak egyedi azonosítóit tartalmazó listát. A nyilvános sorsolással biztosították, hogy a kiválasztás végig követhető, illetve később is visszakereshető és igazolható legyen.

A gyűlés 50 tagja mellé hat póttagot is sorsoltak. A póttagok a teljes jogú tagokhoz hasonlóan végig jelen voltak a gyűlésen és ugyanúgy juttatást kaptak a részvételükért. A gyűlés valamelyik teljes jogú tagja kiesésének esetén a hozzájuk közel álló demográfiai mutatókkal rendelkező póttag lépett elő a helyükre.

A közösségi gyűlés kezdetén, az 50 sorsolt tag közül kettő nem jelent meg reggel. Az ő helyüket a póttagok közül azok töltötték be, akik a legközelebb álltak demográfiai profiljukban a hiányzókhöz. A gyűlés két hétvégéje között még egy tag mondta vissza részvételét egészségügyi okok miatt, így őt is póttag váltotta fel. A gyűlés többi tagja végig részt vett az eseményen, biztosítva ezzel annak reprezentativitását, és azt, hogy a végén 50 tagból álló csoport szavazhasson a javaslatokra.

Az érdi közösségi gyűlés célzott demográfiai összetétele

6. táblázat: az érdi közösségi gyűlés demográfiai összetétele

		regisztráltak száma	célszámok	részrtvevők (eredetileg kisorsoltak)	részrtvevők (a gyűlés tagjai)
nem	nő	51,71%	205 (54,7%)	26 (52,0%)	26 (52,0%)
	férfi	48,29%	170 (45,3%)	24 (48,0%)	24 (48,0%)
végzettség	alapfokú	19,82%	65 (17,3%)	10 (20,0%)	10 (20,0%)
	középfokú	55,52%	166 (44,3%)	28 (56,0%)	28 (56,0%)
	felsőfokú	24,66%	144 (38,4%)	12 (24,0%)	12 (24,0%)
korcsoport	18-29	15,77%	73 (19,5%)	8 (16,0%)	8 (16,0%)
	30-49	39,24%	130 (34,7%)	20 (40,0%)	20 (40,0%)
	50-64	22,50%	93 (24,8%)	11 (22,0%)	11 (22,0%)
	65+	22,50%	79 (21,1%)	11 (22,0%)	11 (22,0%)

Forrás: Érdi közösségi gyűlés szakmai jelentése, 2022: 16

Érd 18 évnél idősebb népességének összetételét a Belügyminisztérium népességnyilvántartása, valamint a KSH 2016-os mikrocenzusa alapján határozták meg.

Információátadás az érdi közösségi gyűlésen

A közösségi gyűlés programjának összeállításakor a cél az volt, hogy a résztvevők átlássák Érd elővárosi jellegéből és az elmúlt évek népesség-növekedéséből adódó közlekedéssel kapcsolatos jelentős kihívásokat, valamint megismerjék az ezekre lehetséges válaszok és

megoldások előnyeit és hátrányait. Az érdi közösségi gyűlés előadásai számos szempontból jártak körbe az érdi köztérhasználat és a városi közlekedés összefüggéseit és kihívásait.

Az ismeretszerzési szakasz alatt összesen kilenc szakértővel konzultáltak a közösségi gyűlés résztvevői. A 15 perces szakértői előadásokat kisebb, 7-8 fős csoportokban zajló asztalbeszélgetések követték, majd a résztvevők kérdezhettek a szakértőktől az előadás témájával kapcsolatban.

Megfigyelők a gyűlésen

A közösségi gyűlés első napjának délelőtti nyilvános volt a sajtó számára, emellett minden nap lehetőség volt megfigyelők részvételére. A megfigyelők között szerepeltek civil szervezetek és tudományos intézmények munkatársai, az Érdi Önkormányzat alkalmazottai és választott képviselői, valamint hat másik önkormányzat képviselői is. A közösségi gyűlés második hétvégéjének első napján a DemNet lengyel, cseh és szlovák partnerei is ellátogattak, akiket Tetlák Örs, Érd alpolgármestere egy nappal korábban fogadott.

A sajtó képviselői és a megfigyelők nem voltak jelen az asztalok munkájánál, így elkerülve az esetleges befolyásolás lehetőségét. Bármilyen felmerült kérdésükre a gyűlés szervezőitől kaptak tájékoztatást.

Egyéb mechanizmusok Érden a gyűlés tagjainak reprezentativitása érdekében

A résztvevők 40 ezer forint ellentételezésben részesültek a gyűlésen való részvételükért. A szervezők biztosítottak technikai segítséget a regisztráció során, hogy ez ne legyen akadály a lakosság olyan tagjai számára, akiknek a digitális technológiák használata készségeik vagy lehetőségeik miatt nehézséget jelentene. A gyűlés 50 tagja mellé hat póttagot is sorsoltak. A póttagok a teljes jogú tagokhoz hasonlóan végig jelen voltak a gyűlésen és ugyanúgy juttatást kaptak a részvételükért. A gyűlés valamelyik teljes jogú tagja kiesésének esetén a hozzájuk közel álló demográfiai mutatókkal rendelkező póttag lépett elő a helyükre.

A magyarországi esetek kategorizálása

Az OECD besorolását alkalmazva a miskolci eset „citizens’ jury” típusú fórum volt, míg a 2022-es érdi gyűlés az OECD besorolása szerint is „citizens’ assembly”-nek minősül. A szervezők mindkét közösségi gyűlést is „citizens’ assembly”-ként kategorizálták, így érdekes kérdés lehet, hogy a miskolci fórumot miért más kategóriába sorolta az OECD. Az adatbázisban elérhető adatok és az OECD fogalmi magyarázata alapján nem tudtam világosan elkülöníteni a kettő közötti különbséget.

A citizen’s jury deliberatív fórumok az OECD besorolása szerint: átlagos hosszuk 4 nap, a résztvevők száma 50 fő, a tanácskozással töltött napok száma 4 nap, és az eredményük informált állampolgári ajánlások szakpolitikai témakörökben.

Az OECD Deliberative Wave adatbázisában mindkét közösségi gyűlés szerepel. A teljesség igénye nélkül az alábbi, 7. számú táblázatot készítettem az adatbázisból.

7. táblázat: OECD Deliberative Wave adatbázis: miskolci és érdi közösségi gyűlés

	2021 Miskolc	2022 Érd
OECD besorolás	citizen's jury	citizen's assembly
Ad hoc/intézményesített	ad hoc	ad hoc
Témakör	környezetvédelem	várostervezés
Megvalósító	civil szervezet	civil szervezet
Tanácsadó bizottság	akadémiai és civil szféra	akadémiai és civil szféra
Szervezés időtartama	több, mint 14 hét	több, mint 14 hét
Hivatalos meghívó	polgármestertől, postai úton	polgármestertől, postai úton
Kiválasztási folyamat	kétlépcsős, véletlenszerű	kétlépcsős, véletlenszerű
Díjazás a résztvevőknek	igen	igen
Stakeholderek a design folyamatban	független közintézmény, civil szervezetek	civil szervezetek, akadémia
Választott tisztségviselők a tanácskozásban	nem vettek részt	nem vettek részt
Találkozók száma	4 nap, 2 hétfő	4 nap, 2 hétfő
Eredmény	A közösségi gyűlés résztvevői szakértői előadásokat hallgattak meg, majd független facilitátorok segítségével tanácskoztak, és a találkozó végére egy hét pontból álló, közösen elfogadott javaslatcsomag került a miskolci döntéshozók asztalára.	Hét ajánlást tettek a résztvevők az érdi városvezetésnek.

Forrás: Deliberative Democracy Database, 2023, saját fordítás

Első kutatási kérdés: Milyen jó gyakorlatok léteznek a közösségi gyűlés tagjainak kiválasztására, és azok mennyiben ültethetőek át a hazai gyakorlatba?

A vizsgált esetekben alkalmazott módszertan elég hasonló, kétlépcsős rétegzett mintavétellel történt a gyűlés tagjainak kiválasztása.

A jó gyakorlatok közös célja általában, hogy azon csoportokat is sikeresen megjelenítse a gyűlés résztvevői között, akik lemorzsolódása jelentősebb, mint a jobb helyzetű, magasabb

végzettséggel rendelkező csoportoké. Mivel ezen csoportok általában alacsonyabb arányban jelentkeznak, mint a jobb helyzetben lévők, ezért létezik arra jó gyakorlat, hogy a rosszabb gazdasági helyzetű területekre több meghívót kézbesítenek. Ilyen módszertant használtak például az Egyesült Királyságban megrendezett Klímagyűlésen (Climate Assembly UK, 2020: 38).

A lemorzsolódás miatt a résztvevők elfogadott száma általában magasabb, mint a kívánt célminta, különösen azon csoportok esetében, amelyek politikai részvétele általában alacsonyabb, mint például az alacsony társadalmi-gazdasági státuszúaké, vagy bizonyos környékről, illetve etnikai, nyelvi vagy vallási háttérrel rendelkezőké (Curato és mtsai., 2021; Grönlund és mtsai., 2015). Bizonyos kérdésekben szükség lehet bizonyos demográfiai csoportok proaktív megcélzására is, akik esetleg alulreprezentáltak (vagy egyáltalán nem képviseltetik magukat) a meghívotti listán. Ilyen külön célzás lehet például, ha a meghívottakat személyesen, kopogtatással is felkeresik a szervezők.

Annak ellenére, hogy a véletlenszerű mintavétel fontossága kiemelkedő, ez mégsem oldja meg teljes mértékben az önkiválasztás problémáját. Minden olyan kezdeményezés, amely a véletlenszerű mintavételen alapul, kitett a lemorzsolódásnak, azaz bizonyos résztvevők folyamatból való kiesésének. Azok az emberek, akik kevésbé érdeklődnek vagy kevesebb szabadidejük van, figyelmen kívül hagyhatják a hosszabb időt és több energiát igénybevevő deliberatív fórumokra való meghívást (Curato és mtsai., 2021: 46). Így a kiválasztást is elősegíti a résztvevőknek járó juttatás, amely már a jelentkezési fázisban és azt követően a lemorzsolódást megelőzve is motivációs erőként hat.

A bizalom egy fontos faktor bármilyen demokratikus döntéshozatalban való részvétel esetében (Stoker & Evans, 2019). Ahhoz, hogy a meghívottak részt is vegyenek a közösségi gyűlésen, fontos megteremteni a bizalmat a folyamat minden szakaszában az átláthatóság biztosításával, érthető kommunikációval. Mind a két vizsgált esetben külön hangsúly került a regisztrációs időszakban az érdeklődők tájékoztatására, mind online, mind telefonos ügyfélszolgálaton keresztül, illetve arra is volt törekvés, hogy személyesen, illetve különböző szervezeteken keresztül további információ juthasson el a közösségi gyűlésről a nyilvánosság felé. Ez segíti a bizalom megteremtését és így közvetve hat a kiválasztás sikerességére.

Az interjúzás tapasztalatainak összefoglalása

Hat interjúalannyal összesen hét interjút folytattam le, az egyik interjúalany mindkét vizsgált közösségi gyűlésnek fontos szervezője volt. Igyekeztem a szimmetria megtartására a két gyűlés esetében, így a miskolci és az érdi eset kapcsán is interjút készítettem a vezető facilitátorokkal, az önkormányzat részvételi referenseivel, a megvalósító civil szervezet vezetőjével és

főszervezőjével. Emellett a miskolci eset kapcsán fontos szervező volt még egy civil szervezet képviselője, aki partnerszervezőként a folyamat egészében részt vett, így fontos meglátásokkal gazdagította a kutatás eredményeit.

A dolgozat 1. számú mellékletében az interjú kérdéskörei találhatóak, a 2. számú mellékletben pedig az interjúk olyan részleteinek leírása, mint az interjúalany közösségi gyűlésben betöltött szerepe, az, hogy melyik közösségi gyűléshez kapcsolódott a lefolytatott interjú, az interjú felvételének időpontja és az interjú hossza. A fő témakörök minden interjúalanytól lekérdezésre kerültek.

Tematikus analízis - akadályozó tényezők és jó gyakorlatok

Az interjúk elemzése során több nagyobb témakör is kirajzolódott. Ezek egy része a szakirodalom megállapításaiból is adódott. Ilyen volt a kiválasztással kapcsolatos három alapelv (egyenlőség, véletlenszerűség, reprezentativitás) érvényesülése; az érintetti csoportok bevonása; a sérülékeny társadalmi csoportok bevonása. Az interjúkon végzett tematikus analízis eredményét a 8. táblázatban foglaltam össze.

8. táblázat: a tematikus analízis eredményei

	Akadályozó tényezők	Jó gyakorlatok
bizalom	általános bizalmatlanság az önkormányzattal szemben	intézményesített és érdemi bevonás, információk biztosítása, átláthatóság, elkülönült szervezés, facilitáció
jelentkezők elérése	sérülékeny társadalmi csoportok elérése	személyes megkeresés, hosszabb regisztrációs időszak
reprezentativitás biztosítása	véletlenszerűség	stakeholderek bevonása a tanulási szakaszban és a szervezésben

A tematikus analízis során még az alábbi témákat különítettem el, amely egyszerűbbé tette az interjú válaszainak összesítését.

Jó gyakorlatok: az első kutatási kérdés megválaszolásához, a hazai tapasztalatokat, jó gyakorlatokat összefoglaló válaszokat jelöltem így az interjúkban.

Meghívás, kiválasztás (egyenlőség, véletlenszerűség, reprezentativitás): ezzel jelöltem minden Érintetti csoportok bevonása, meghatározása: hogyan történt az érintetti csoportok bevonása, illetve egyáltalán a kiválasztásuk.

Sérülékeny csoportok, segítségnyújtás: a sérülékeny csoportok nagyobb lemorzsolódása miatt különös figyelem illeti meg a bevonásukra tett erőfeszítéseket az egyenlőség elvének megvalósítása érdekében.

Az interjúkat olvasva ezeket az alábbi témákkal egészítettem ki az induktív megközelítés szerint:

Nehezítő tényezők: a folyamat minden fázisában előfordultak kihívások, ezek azonosítása segít a problémák feltérképezésében és megoldás keresésében.

Bizalom, kredibilitás: kihat a jelentkezők számára, a részvételi hajlandóságra mind érintetti csoportok, mind a gyűlés „rendes” tagjainak tekintetében, illetve a gyűlés megítélésére általában is hatással van.

Az interjúk eredménye

Az interjúk sok szempontból megerősítették a szakirodalom megállapításait, és segítettek a kiválasztási folyamat különböző elemei közötti kapcsolatok feltérképezésében.

A dolgozat következő részében számokkal jelöltem az interjú kérdésköreit, ezután összefoglalom az erre adott válaszokat. Azt is jelöltem ebben a szakaszban, hogy melyik kérdéskör melyik kutatási kérdésemhez tartozik. Először egy általánosabb összefoglalóban térek ki a különböző szervezők szerepére, majd áttérek a második kutatási kérdésem megválaszolására, amely az érintetti csoportok bevonásával foglalkozik a folyamatba. Ezt követően a harmadik kutatási kérdést is megválaszolom, amely a véletlenszerűség, reprezentativitás és az egyenlőség kiválasztásban való érvényesülését vizsgálja.

1. Milyen szereplők vettek részt a tervezési folyamatban? Az interjúalany a szervezés mely fázisaiban vett részt?

Az első kérdés, amit minden interjúalanytól megkérdeztem, hogy milyen szereplők vettek részt a szervezési folyamatban. A válaszaik alapján a legfontosabb szereplők mindkét folyamatban a Demnet, a megvalósító önkormányzat, a bevont civil partnerszervezet képviselői, és a vezető facilitátor, illetve a vezető szakértők. Az önkormányzatok szerepe a folyamat kezdetekor, tehát a szervezésről való döntésben, a téma kiválasztásában, illetve a Belügyminisztériumtól történő adatigénylésben és a meghívók kiküldésében kiemelten fontos, ez után pedig az interjúalanyok elmondása alapján inkább adminisztratív és szervező, támogató funkciók ellátásában nagyon fontos. Ezt megerősítik a közösségi gyűlésekről készült beszámolók is. Ahogy a megvalósító civil szervezet vezetője fogalmazott: „*az önkormányzatok szerepe és részvétele tényleg arra korlátozódjon, hogy az előkészítésben, főleg a témameghatározásban gondolkodjunk együtt (...). A szerepeket nagyon fontos egy folyamatban viszonylag jól elválasztani és nem összekeverni. Ez ugyanúgy áll arra is, hogy a lebonyolító szervezet (...) az egész process dizájnért felelt, de az egyes részterületeknek a koordinációját egy tőlünk független szereplő vagy szervezet vitte.*” (ME3 interjúalany)

A szerepek elválasztásának fontosságát a többi interjúalany is alapvetésként kezelte, kiemelve a független szervezés fontosságát a bizalom megteremtésében. Ezt a kiválasztási folyamat mellett a gyűlésen történő tanácskozás sikerében is kiemelte a miskolci önkormányzat

szervezője: „teljesen más szokott lenni még a hangnem is, hogyha valaki jelen van mondjuk az önkormányzattól. (...) Ugye ettől szerettük volna magunkat távol tartani. Ez így volt jó, hogy tőlünk függetlenül, mindentől függetlenül menjen.” (M2 interjúalany)

A Demnet, vagyis a megvalósító civil szervezet szerepe a kezdeményezés, a potenciális szervező önkormányzatok felkeresésével kezdődik, majd ezután a módszertan gerincét jelentő tudást hozták minkét gyűlés esetén a folyamatba. Ez egyrészt jelenti a korábbi közösségi gyűlések szervezéséből adódó tapasztalatot és know-how-t, másrészt pedig a megvalósító önkormányzattól elkülönülő, függetlenséget igénylő feladatok ellátását, így a kiválasztási folyamat egészét – a technikai feltételek megteremtését, a KSH adatai alapján a reprezentativitási célszámok megállapítását, a sorsolási folyamat levezénylését. Emellett a szervezetnél futottak össze a vezető facilitátor és a vezető szakértők tudása is, így a megrendelő önkormányzattól független szakmai program létrehozása, és a vezető facilitátor által annak a résztvevők számára történő átadását is. A civil szervezet feladata tehát a folyamat integritásának biztosítása a szervezés és megvalósítás minden szakaszában, a szakmai sztenderdek ismerete és érvényesítése, az átláthatóság biztosítása.

A vezető facilitátorok fő feladata annak a biztosítása, hogy a közösségi gyűlésen érdemi deliberáció történjen. A vezető facilitátorok felügyelik a tudásátadást a szakértők részéről a résztvevőknek, illetve biztosítják, hogy a kiscsoportos facilitált beszélgetéseknél minden résztvevő feltehesse a kérdéseit, és lehetőséget kapjon saját véleményének a kifejezésére.

Az érdi közösségi gyűlés vezető facilitátora például ezt mondta saját szerepéről a folyamatban: „[A vezető szakértővel], és Demnet főszervezőjével közösen ötleteltünk, hogy (...) pontosan mi legyen a téma. A Demnet hozta, hogy a közösségi gyűlés kb. mekkora scope-ot tud hozni. A szakértők hozták a tartalmat, meg az előadók sorát, én pedig azt, hogy lehet a résztvevőknek jól dolgozni vele, megemésztetni. (...). A tudástranszfer minden területét így próbáltam meg támogatni már az elejétől.” (E1 interjúalany)

A miskolci vezető szakértő kiemelte, hogy a facilitáció az egész folyamat előkészítése során fontos: „Mint vezető facilitátor résztvettem a kétheti közös híváson az önkormányzattal és a Demnettel közösen, pont azért, hogy a tapasztalatok átadása jól sikerüljön. Akárhogy is nézzük, a facilitáció nem csak az eseményen, hanem a stakeholderek között is fontos, az egész előkészítési szakaszban.” (M1 interjúalany)

Minden interjúalany kiemelte a facilitátorok által végzett munka jelentőségét a bizalom megteremtésében. „Általános jelenség, hogy nagyon szkeptikusan jönnek az emberek, meg kicsit ilyen távolságtartóak, nagyon óvatosan, tapogatózva jön mindenki, és aztán még nagyon beleszeretnek a folyamatba. Úgyhogy ez tényleg a facilitátoroknak is a hatalmas érdeme. Mind

a két facilitátor csapat nagyon szuper volt Érden is, meg Miskolcon is, és nagyon-nagyon sokat köszönhetünk nekik.” (ME3 interjúalany)

Második kutatási kérdés: Hogyan történt a stakeholderek meghatározása, bevonása a folyamat különböző szakaszaiban?

2. A gyűlés tervezésének melyik szakaszaiban vettek részt az érintetti csoportok? Milyen módon?

Minden interjúalanytól megkérdeztem, hogy az érintetti csoportok a gyűlés szervezésének mely részeiben vettek részt. Mindkét közösségi gyűlésnél a stakeholderek legjelentősebb feladatát a téma kijelölése jelentette. Erre mindkét esetben a vezető facilitátorok által megszervezett workshop szolgált, amelynek keretében a pontos témát, a közösségi gyűlés kérdését igyekeztek lehatárolni. Az érintetti csoportok bevonását az érdi esetben sikeresebbnek ítélték meg az interjúalanyok, mint a miskolci esetben. Ez utóbbinál ugyanis kevesebb civil szervezetet sikerült elérni. A miskolci önkormányzati szervező így értékelte a stakeholderek bevonását: *„Nem voltak olyan sokan egyébként, olyan nagyon új volt, tehát nagy felcsigázást nem tudtunk elérni. (...) kevés számú civil volt. (...) nem sikerült így az ingerküszöbüket áttörni, nem értették.”*

Ennek szerinte a közösségi gyűlés, mint módszertan újszerűsége, és az arról való kevés ismeret is szerepet játszott, hiszen a meghívott szervezetek nem feltétlenül értették, hogy mi a jelentősége a velük folytatott egyeztetésnek. *„Most egy kérdés meghatározása, hogy mi a téma, hát ezzel nem fogja a fél napját odatenni, és mondjuk itt bizonyos szempontból igaza is lehetett, de itt próbáltuk bevonni az érintetteket, tehát aki még ennek ellenére is így fejest ugrott az ismeretlenbe, azzal tudtunk is jól haladni.”* (M2 interjúalany).

A miskolci esethez kapcsolódóan az egyik interjúalany meglátása szerint az is közrejátszott, hogy egyrészt Miskolcon kevesebb civil szervezet is működik a fővároshoz és vonzáskörzetéhez viszonyítva. Emellett viszont kiemelte azt is az interjúalany, hogy a helyi civil szervezetek egyébként is bizalmatlanok az önkormányzattal szemben, mivel kevés lehetőségük van az általuk érdeminek ítélt érdekegyeztetésekre. Ugyanebben az interjúban még egy érdekes meglátás volt, hogy egyébként a civil szervezetekben az önkormányzat iránti bizalom mellett az állampolgárok bevonása mellett sem feltételek nélküli az elköteleződés. Ahogy az interjúalany fogalmazott: *„eljön-e a stakeholder az önkormányzatba, ha nem jó az önkormányzatról a véleménye? Eljön-e a stakeholder egy részvételi folyamatba, ha nem hisz az állampolgári részvételben?”* (M4 interjúalany)

Ennek kapcsán reflektálnék Niessen 2017-es tanulmányára a stakeholderek attitűdjének vizsgálatáról. A szakértői és az elitista hozzáállás sokszor bizalmatlanságot szül a bevont

állampolgárok kompetenciáival szemben, amely hozzáállásra az interjúalany is kitért: „*a zöld szervezeteknél van egy nagyon erős cél-elérés, és az, hogy ebbe az állampolgárokat bevonják, hogy tényleg demokratikus legyen, az nem biztos, hogy mindig a céljuk. Inkább az van, hogy legyek én is zöld szakértő, és legyen az, ami az én agendám, én jól tudom.*” Helyette szerinte a zöld szervezetek a szemléletformálásig látják az emberek bevonását, de azt, hogy ők szakpolitikai témákban döntsenek, sokszor nem tartják jó iránynak. Az interjúalany szerint: „*Ez a demokrácia kritika, hogy az emberek hülyék, ha nem azt akarják, amit te akarsz, a zöldeknel nagyon erős (...) nálunk elhangzott ez a mondat, hogy rendben van, hogy Józsi bácsinak így elmondom, hogy hogy kell komposztálni, meg hogy hogy kéne élni. Na, de az, hogy majd ő mondja meg, hogy mit kelljen csinálni?*” (M4 interjúalany)

Az érdi önkormányzati szervezővel folytatott interjúban is előkerült témaként, hogy az érdi önkormányzat esetén inkább ad hoc, mint rendszerszerű bevonása történik a civil szférának az önkormányzat munkájába. Amikor arról kérdeztem, hogy létezik-e valamilyen állandó fórum, azt válaszolta, a civilek bevonása „*abszolút ad hoc, tehát nincs érdemben egy ilyen állandósult fórum. (...) amikor különböző stratégiák készülnek, akkor mindig felmerül, de sajnós a tapasztalat vagy a gyakorlat azt mutatja, hogy amikor van egy ilyen tervezési program, vagy valamilyen adottság, vagy pályázat, akkor gyorsan összehívunk egy-egy ilyen fórumot különböző szereplőkkel. (...) a hivatal részéről nem olyan markáns az a szándék, hogy legyen egy állandósult fórum, ahol lehet kommunikálni.*” (E2 interjúalany).

Amennyiben létezik intézményesített fórum, amelynek keretében már kiépített bizalmi kapcsolat történik az önkormányzat és a civil szervezetek között, az egyrészt megakadályozhatja a bizalmatlanság miatti lemorzsolódást, másrészt azt is megelőzi, hogy teljesen véletlenszerű legyen, mely civil szervezetek kapnak meghívást az érintetti csoportokkal való megbeszélésekre.

3. A stakeholderek megjelentek más szerepben a közösségi gyűlésen?

Mindkét esetre igaz, hogy a stakeholderek szerepe a téma kijelölését követően kevésbé volt jelentős. A miskolci és az érdi közösségi gyűlésre is meghívásra kerültek megfigyelőként. Ami viszont egy jellemző példája még az érintetti csoportok közösségi gyűlésekbe való bevonásában, a tudásátadási szakaszban betöltött szerep, az egyik vizsgált közösségi gyűlés esetén sem fordult elő. A miskolci esetben az egyik interjúalany elmondása alapján lett volna olyan helyi zöld szervezet, akit szerettek volna bevonni, viszont ők bizalmi problémákra hivatkozva nem vállalták az azon való részvételt.

„*(...) ő nem fog ebbe lépni, nem bízik az önkormányzatba, nem érdekli ez az egész. A részvételiségnak a kialakításánál már megtörtént ez a repedés, hogy az a neve, hogy Miskolci*

Állampolgári és Civil Részvételi Konceptió. Ezt elkülönítjük, hogy állampolgárok és a civil szervezeteknek a részvétele, és szerintem teljesen jogos bírálattal élnek a civil szervezetek, hogy nem tudnak úgy befolyást szerezni a szakpolitikai dolgokra, ahogy szeretnének.” (M4 interjúalany) Ezt erősítette meg a miskolci gyűlés vezető facilitátora is, az érintetti csoportok témameghatározásba való bevonása utáni szerepükről ezt mondta: *„Megfigyelőként ott voltak. Előadóként, akik részt vettek korábban azok közül senki nem vett részt.” (M1 interjúalany)*

Az, hogy a szakmai programba nem kerültek bevonásra érintetti csoportok, a vezető szakértők döntésének eredménye, akik a szakmai program összeállításáért feleltek.

szakaszaiban?

Harmadik kutatási kérdés: Hogyan értékelhető a gyűlések összetétele a véletlenszerűség, reprezentativitás és egyenlőség szempontjából?

4. Mennyien kerültek meghívásra a közösségi gyűlésre? Milyen adatbázis alapján kerültek meghívásra?

Az interjúk egy jelentős témája volt a résztvevők meghívása a közösségi gyűlésre. Mindkét esetben 10 ezer fő került meghívásra, akik adatait az önkormányzat kérte le a Belügyminisztérium nyilvántartásából. Ez a 10 ezer lakos a két város demográfiai jellemzőit már leképezte a meghívottak neme és életkora alapján, illetve Miskolc esetében lakóhelyre való tekintetben is. Érden, mivel egy irányítószám alá tartozik, ezért a lakóhely szerinti reprezentativitás már csak egy későbbi fázisban, a regisztrációt követően volt megfelelően leképezhető. A meghívottak postai úton kaptak meghívót a helyi polgármestertől. Minden interjúalany megerősítette, hogy a meghívók kapcsán az adatbázis lekérésében és a meghívók postázásában volt szerepe az önkormányzatnak, de egyrészt a lekért adatbázis demográfiai jellemzői, másrészt a meghívó tartalma a megvalósító civil partnerekre volt bízva, a meghívó tartalmát egyeztetve az önkormányzattal.

Érd esetében a helyi ellenzék ellenkampányba kezdett, amely a jelentkezési számok tekintetében nem volt drasztikus hatással a folyamatra, ugyanakkor ennyiben mégis eltért a miskolci gyűléstől, ahol csak pozitív médiavisszhangja volt az eseménynek a jelentkezési időszakban. Érden így a bizalom csökkentése is létrejöhetett a folyamattal szemben, habár az interjúalany beszámolója szerint ezt sikerült átláthatósággal, és az ügyfélszolgálaton nyújtott kielégítő tájékoztatással ellensúlyozni, hiszen az érdeklődők kérdéseikre megnyugtató válaszokat kaphattak például az adataik kezelését illetően (ME3 interjúalany). A miskolci esetben egy utólagos közvéleménykutatást is végeztek a szervezők, ahol a lakosság több, mint egyharmada azt válaszolta, hogy hallottak a közösségi gyűlésről (ME3 interjúalany).

5. Milyen folyamat során történt a közösségi gyűlés tervezett összetételének a kijelölése?

Az interjúk megerősítették a közösségi gyűlésekről készült beszámolókat. A gyűlés tervezett összetételének kijelölése a szervező civil szervezet, a DemNet által történt, és a KSH demográfiai adataira támaszkodtak. A folyamat felelősei a nemzetközi sztenderdek megfelelően, és szakértőkkel egyeztetve a jelentkezők neme, életkora, iskolai végzettsége és lakóhelyük szerint végezte a célszámok kijelölését az 50 fős gyűlés tervezett összetételében.

Egyéb jellemzők nem kerültek kijelölésre a reprezentativitás alapjaként külön, a DemNet főszervezőjével készített interjú alapján az egyrészt a véletlenszerűség érvényesüléséből fakadt: *„Ha a roma népességből nem jelentkeznek elegenden, akkor az esély is kisebb, hogy bekerüljenek a közösségi gyűlés tagjai közé, hiszen lehet, hogy volt roma regisztrálónk, de egyszerűen a véletlenszerűség miatt nem került be az 50 fős mintába, akik végül elkezdték a folyamatot.”* (ME3 interjúalany)

Emellett azzal a feltételezéssel éltek, hogy a jelentkezők között a korábban felsorolt szocio-demográfiai jellemzők megjelenítésével kellőképpen leképezik a két város lakosságának sokszínűségét: *„Szociológusokkal is konzultálva az volt a végkövetkeztetésünk, hogyha erre a négy alapvető demográfiai mutatóra nézve jó összetételű a csoportod, akkor vannak köztük olyanok, akik ide vagy oda szavaznak, akik kritikusak vagy nem kritikusak egy adott szakpolitikai ügygel kapcsolatban.”* (ME3 interjúalany)

6. Hogyan értékelné a gyűlés tervezett célösszetételét? Hogyan zajlott a végleges résztvevők kiválasztása a jelentkezők közül? Minden jelentkezőnek egyenlő esélye volt bekerülni?

Az interjúalanyok alapvetően mind pozitívan értékelték a tervezett célösszetételt, amelynek a kijelölésével kapcsolatban a statisztikai adatokra való támaszkodást, a kijelölt rétegzési mutatókat, így a nemet, a kort, a végzettséget és a lakóhelyet megfelelőnek találták.

A végleges résztvevők kiválasztása mind a két vizsgált esetben a megvalósító civil partnerek által történt. Ezt minden interjúalany megerősítette az interjúkban. Ahogy a miskolci önkormányzati szervező fogalmazott, *„a jelentkezés nem a mi területünkön történt, mert az is szempont volt, hogy az önkormányzattól függetlenül bonyolódó folyamat legyen, hogy így a befolyásolás távol kerüljön tőle, és tényleg egy viszonylag objektív döntés születhessen.”*

A regisztráltak adatai először is egy véletlenszerű azonosító kóddal lettek ellátva, amely lehetővé tette a nevük anonimizálását. A regisztráltak adatai alapján egy sorsolásra kifejlesztett szoftver állított elő hat különböző, de egymással egyenértékű 50 fős résztvevőlistát, amelyek közül dobókockával került a végleges résztvevők kiválasztása. Azt, hogy *[a regisztráltak] közül ki kerül kiválasztásra, a Demnet egy szoftver segítségével végezte*” (M2 interjúalany)

7. Milyen mechanizmus volt kiválasztás utáni lemondás kezelésére?

Érden 6 póttag is kisorsolásra került, őket a többi, teljes jogú résztvevőhöz hasonlóan kezelték, informálták a folyamatban való részvétel részleteiről, és a gyűlés két hétvégéjén is részt vettek, de a folyamatban szavazatuk csak akkor számított, ha póttagból valakit helyettesítve teljes jogú taggá léptek elő. A póttagok szerepe, hogy a gyűlés tagjainak esetleges kiesése esetén a kiseső résztvevőhöz leginkább hasonló demográfiai jellemzőkkel rendelkező póttag váltsa fel őket a gyűlésen.

A lemorzsolódás csökkentéséhez az is hozzájárult, hogy a facilitátorok jó munkát végeztek a bizalmi légkör megteremtésében, a tanultak feldolgozásában. *„Szerintem ez kevés kiesés, 10 százalék alatti lemorzsolódás annak is köszönhető, hogy maga a folyamat is jó volt, az emberek nagyon élvezték a gyűlést, meg a részvételt, tehát hogy az a fajta lelkesedés az csak emelkedett (...) ez tényleg a facilitátoroknak is a hatalmas érdeme.”* (ME3 interjúalany)

8. A gyűlés végső összetételét hogyan értékelné, arányos volt a lakossággal? Hogyan értékelné, a tanácskozáshoz megfelelő volt a gyűlés összetétele?

Míg az érdi esetben csak pozitívan értékelték az interjúalanyok a gyűlés összetételét, addig Miskolc esetén minden interjúalany megemlítette a roma kisebbség hiányát a gyűlésről. Ezt egyértelműen hozzákötötték ahhoz, hogy a gyűlés témájához kapcsolódóan is fontos lett volna a roma kisebbség részvétele, az ő személyes élményeik behozatala a tanácskozásba.

A civil megvalósító szervezet vezetője szerint *„Miskolcnál volt egy ilyen dilemma, hogy miért nem volt roma résztvevője a közösségi gyűlésnek, hiszen ugye becslések szerint is körülbelül tíz százaléknyi a roma lakosság a közösségi gyűlésen, vagy a városban, és erre mi mindig azt szoktuk mondani, hogy egyszerűen ez sajnos módszertanból is adódik. Tehát hogyha a roma népességből nem jelentkezik elegendő, akkor az esély is kisebb, hogy bekerüljenek a közösségi gyűlés tagjai közé, hiszen lehet, hogy volt roma regisztrálónk, de egyszerűen a véletlenszerűség miatt nem került be az 50 fős mintába, akik végül elkezdték a folyamatot.”* (ME3 interjúalany)

Az interjúalany szerint a jogszabályi környezet sem biztosítja, hogy a jelentkezők etnikai hovatartozására rákérdezzenek. Visszautalva a szakirodalomra, a reprezentativitás és a véletlenszerűség egymás ellen ható tényezők, amely közül – számos más demográfiai tényezőt figyelembe véve – a sorsolás során a véletlenszerűség szerepét is kiemelte az interjúalany. Erre reflektált a miskolci önkormányzati szervező is: *„szerintem a személyes megszólítás működik, viszont olyan nehéz ez, mert akkor meg már így eltorzul a dolog, merthogy nem keresünk meg tízezer embert személyesen.”* (M2 interjúalany)

A vezető facilitátor szerint a romák bevonása a folyamatban nem merült fel külön kérdésként a tervezőasztalnál: *„annyira el voltunk a szervezésnek a mindenfajta folyamatával foglalva, hogy ott arról nem volt szó. Az volt a fontos, hogy meglegyen az ötven főnk. Ami szomorú valahol,*

nekem sem volt ilyen jellegű tapasztalatom, nem gondoltam, hogy ezt pluszban ellenőrizni kell. Ez egyébként a gyűlésen merült fel. Amikor volt az előadása a Tibornak (Derdák Tibor), akkor a miskolciak kérdezték ezt, hogy miért nincsenek résztvevők ebből a városnegyedből.” A miskolci gyűlés vezető facilitátora szerint már az érintett csoport elérése is nehézségekbe ütközött: „Amikor ez a kérdés felmerült, akkor az a válasz jött az önkormányzattól, hogy ahol a kisebbség nagyobb részben lakik, ami inkább egy gettóféle negyed, oda sokszor a postás sem mer kimenni, ezért a meghívók közül is sok visszajött a feladónak, kézbesítésre sem került. Ez megmagyarázza, hogy akkor miért nem voltak résztvevők.” A szakirodalom kontextusába téve, ez a probléma

Ő egyébként minden más szempontból teljesen pozitívan értékelte a folyamatot, de ez az egy szempontot kiemelte külön. „Ez egy nagy tanulási lecke a miskolci után. Ezt az előző kiválasztások során nem néztük, mint szempontot, és igenis Magyarországon, főleg vidéken ennek iszonyatosan fontos szerepe van, és kell erre lenni egy stratégiának, akkor is, ha nem tudnak olvasni, és ha nem viszi ki a postás a levelet.”

A megvalósító civil szervezet vezetője kiemelte az időnyomást, mint nehezítő tényezőt. „Tanács a jövőre nézve, hogy sok időt kell hagyni a rekrutációra. Sokszor időnyomás alatt dolgozunk, hiszen van valamilyen határidő, ameddig le kell ennek mennie. (...) Mi talán két hetet hagytunk mind a két esetben, vagy három hetet (...) ameddig nyitva áll a regisztrációs időszak, és annál azért azt hiszem, elférne több.” (ME3 interjúalany). Erre azért is lehet szükség, mert a nehezebben elérhető társadalmi csoportok kapcsán több interjúalany véleménye szerint is a személyes, illetve a saját csoporton keresztüli megkeresés, információátadás működhet a legjobban, amely plusz időt vesz igénybe a regisztrációs időszak során.

A miskolci önkormányzati szervező, akinek egyébként korábbi tapasztalata is van a szegregátumban élők bevonásáról, azt mondta a kérdésre: „hogya a kiszolgáltatottak bevonásról beszélünk, akkor szerintem mindig az én futásomban mindig a személyes megkeresés működött, tehát, hogy az, hogy Facebookon vagy szórólap, ez nem annyira, hanem tényleg úgy, hogy végig kell járni ezeket a területeket.”

Erre a megvalósító civil szervezet vezetője is kitért az interjúban: „ha még egyszer szervezünk közösségi gyűlést Miskolcon, akkor egészen biztosan hagyunk rá több időt arra, hogy helyben is odamenjünk a leginkább érintett városrészekre, és ott beszélgessünk az emberekkel, minél több információt eljuttassunk hozzájuk, hogy nagyobb arányban regisztráljanak már a folyamatba is.” (ME3 interjúalany)

A közösségi gyűlésre meghívtak olyan szakértőt, aki a helyi roma közösség problémáit jól be tudta mutatni a résztvevők számára: „Amit tudtunk itt tenni, az az, hogy biztosítottuk azt, hogy

a roma ügyekről beszéljen valaki, és ezért hívtuk el a Derdák Andrást, hogy ezek a szempontok is megjelenjenek, és utána ez vissza is tükröződött a közösségi gyűlés ajánlásaiban.” (ME3 interjúalany) A miskolci önkormányzati szervező szerint ez át tudja hidalni azon csoportok nehezebb bevonását, akiket a véletlenszerű kiválasztás kevésbé ér el. *„Én úgy tudom inkább jobban elképzelni, hogy tudom azt, hogy ez a téma, amit tárgyalunk, az társadalmilag érzékeny csoportot fokozottan érinthet, akkor az ő képviselői magán a gyűlésen, akár egy ilyen akváriumban, panelbeszélgetésben, bármilyen formában az ő hangjuk oda jusson el. Ezt a részt tartom egyébként reálisabban kivitelezhetőnek.”* (M2 interjúalany)

A kutatási kérdésre adott választ röviden összefoglalva, mindkét gyűlés esetében a szakmai sztenderdeknek megfelelő, kétlépcsős rétegzett mintavételi eljárással történt a kiválasztás. Az alábbiakban visszautalnék a korábban már tárgyalt, Gąsiorowska által lefektetett értékelési rendszer alapelveihez. A meghívottak mindkét körben véletlenszerű módon kerültek kiválasztásra. A reprezentativitás kapcsán is az mondható, hogy a kor, nem, lakóhely és iskolai végzettség szerinti reprezentativitás megvalósult, ugyanakkor az interjúalanyok egyöntetűen megjelölték a roma kisebbség hiányát a miskolci közösségi gyűlésen, mint olyan nehézséget, amelyre valamilyen módon érdemes reflektálni egy következő közösségi gyűlés szervezésénél. Az erre adott válaszok már nem egyeznek, van, aki kifejezetten a közvetlen meghívás mellett érvelt, míg mások a véletlenszerűség érvényesülését is kiemelték, és így inkább a közvetlen, például az érdekképviselői csoporton keresztül történő bevonást tartják jó megoldásnak. Az egyenlőség feltétele is összességében teljesült mindkét gyűlés esetén, a regisztráció során és a gyűlésen való részvételben is segítettek minden olyan résztvevőnek, akinek plusz segítségre vagy információra volt szüksége. A meghívás során ugyanakkor Miskolcon megfontolandó, hogy a meghívók postázásában való hiányosságok mennyiben jelenthettek torzulást a mintában bizonyos városrészek setén.

Konklúzió

A dolgozat keretében végzett kutatás a miskolci és az érdi közösségi gyűléseket vizsgálta esettanulmányként. A közösségi gyűlés folyamatán belül az érintetti csoportok bevonása és a gyűlés tagjainak kiválasztása alkotta a dolgozat fő fókuszát. Ez utóbbival kapcsolatban a dolgozatban feltérképeztem a létező nemzetközi jó gyakorlatokat is, amelyek segítettek a két gyűlés kiválasztási folyamatát értékelni.

A közösségi gyűlések a deliberatív mini-nyilvánosság egy fajtája, a demokratikus innovációk közé tartoznak. A demokratikus innovációk célja, hogy a képviseleti rendszerrel kapcsolatos problémákra megoldást találjanak, az állampolgárok közvetlen részvételével és tanácskozással. A közösségi gyűlés reprezentatív fórumok, amelynek tagjait véletlenszerűen és reprezentatív

módon választják ki, hogy „mini-nyilvánosságként” leképezze a lakosságot. A gyűlésen résztvevők tanulhatnak a gyűlés témájáról, majd facilitátorok segítségével beszélgetnek, tanácskoznak arról, és végül ajánlásokat tesznek az adott téma kapcsán. A módszertan egyik lényegi eleme a nyilvánosság leképezése, amellyel dolgozatomban foglalkoztam. Míg a gyűlés összetétele közvetlen kapcsolatban áll a nyilvánosság leképezésével, a lefolytatott interjúk és a szakirodalom alapján az érintetti csoportok bevonása közvetetten járul hozzá a sokféle érdek megjelenítéséhez a közösségi gyűléseken, hozzájárulva a tanácskozás sikerességéhez.

Összességében mind az érdi, mind a miskolci kiválasztási gyakorlat teljesen megfelel a nemzetközi sztenderdeknek, amelyet az interjúalanyok is megerősítettek. Mind a két esetben sikerült olyan sokszínű csoportot összeállítani, akik a társadalom számos különböző szeletét képviselték a közösségi gyűlésen a tanácskozás során. Ezt elősegítették a bizalmi légkör létrehozásában leginkább érintett facilitátorok és vezető facilitátorok, akiknek sikerült a résztvevőket úgy átsegíteni a folyamaton, hogy érebben részt tudjanak venni a tanácskozásban, és meg tudják fogalmazni azokat a kérdéseket, amelyek elősegítették a témák mélyebb megértését.

A miskolci közösségi gyűlés kapcsán ugyanakkor az interjúk alapján kirajzolódik, hogy esetlegesen szükség lett volna célzott megszólításra a városban élő roma kisebbség esetében, ugyanis ők nem lettek kellőképpen reprezentálva a folyamatban. Ebben nehézséget jelentett, hogy a hátrányosabb gazdasági helyzetű területekre már a meghívók kézbesítése sem volt teljeskörű, és így hiába volt véletlenszerű a meghívottak kiválasztása, mégis megfigyelhető valamilyen szisztematikus eltérés a meghívottak elérésében a különböző társadalmi csoportok között. Ezzel kapcsolatos jó gyakorlat lehet ezen társadalmi csoport személyes, közvetlen vagy valamilyen érdekképviselői szerven keresztül történő meghívása, vagy a nemzetközi gyakorlatból merítve, ezekre a hátrányosabb gazdasági helyzetű területekre több meghívó kézbesítése. A hátrányos helyzetű csoportok bevonása kapcsán a reprezentativitás és a véletlenszerűség egymással ellentétes elvekként működnek; előbbi erősítésére szolgáló jó gyakorlatok gyakran a véletlenszerűség csökkenésével járhatnak. Ugyanakkor a deliberatív fórumok mint az ideális nyilvánosság leképezésére tekintve, ez összességében vállalható áldozat a szakirodalom megítélése szerint is. Szükséges mértékét pedig az kell meghatározza, hogy milyen terület népességét és milyen potenciális törésvonalak mentén szeretnék leképezni a folyamat designjáért felelős szervezők.

A bizalom témaköre hangsúlyosabb volt, mint amire a kutatás elején számítottam, de mind a gyűlések összetétele kapcsán, mind kifejezetten az érintetti csoportok bevonásával kapcsolatban felmerült. Egyik vizsgált esetben sem létezett olyan, jól működő állandó

érdekegyeztető fórum ezekkel a szervezetekkel, amely egy már létező bizalmi kapcsolatra építhetett volna. Ez megnehezítette a gyűlés témájában illetékes szervezetek elérését is, rendszerszerű helyett inkább ad hoc módon történt az ő felkeresésük. Arra is volt példa a miskolci közösségi gyűlés kapcsán, hogy előadóként bevonni kívánt szervezet képviselői expliciten az önkormányzat felé érzett bizalom hiányára hivatkoztak, amikor a gyűlésen való részvételt nem vállalták.

Fontos meglátás volt még az egyik interjúból, hogy a civil szervezetek attitűdje nem feltétlenül áll összhangban azokkal az elvekkel, amelyre a deliberatív demokrácia és a demokratikus innovációk épülnek. A sikeres részvételi folyamatok alapja, hogy az állampolgárok rendelkeznek valami olyan bölcsességgel, amely hozzájárul a döntéshozatal minőségéhez, közpolitikai folyamathoz. A szakértői-elitista megközelítés ugyanakkor hathat annak ellenében, hogy egy részvételi folyamat hasznosságában hinni tudjanak a civil szervezetek képviselői. Pedig az érintetti csoportok fontosak abban is, hogy az esetlegesen nehezen elérhető társadalmi csoportokat képviseljék a folyamatban, esetleg már a tervezési fázisban emlékeztessék a szervezőket arra, hogy az adott csoportnak milyen érintettsége van a meghatározott téma kapcsán.

A dolgozatomban végzett kutatásom célja az volt, hogy hozzájárulhassak a közösségi gyűlés innovatív módszertanának a feltérképezéséhez, a magyarországi tapasztalatok összegzéséhez és nemzetközi gyakorlatban való elhelyezésükhöz. Szerettem volna azonosítani jó gyakorlatokat, amelyek közül számos megfigyelhető mindkét vizsgált közösségi gyűlés esetén. Ilyenek voltak a teljesség igénye nélkül az érintetti csoportok bevonása a téma meghatározásába; a kétlépcsős, rétegzett mintavételi eljárással lefolytatott sorsolás; az ügyfélszolgálat üzemeltetése a regisztrációs periódusban; a speciális igényekkel rendelkező résztvevők számára a szükséges feltételek biztosítása; a pótagok beválogatása, ezzel a lemorzsolódás csökkentése.

Ugyanakkor olyan nehézségek is látszódnak a folyamatokban, amelyekre érdemes figyelni további közösségi gyűlések szervezésekor. Ezek egy része a közösségi gyűlésektől független körülmény, ilyen például a civil szervezetek helyzete. Ezen a területen segíthetne, ha az önkormányzatoknak már van olyan élő, bizalmi kapcsolata, amelyen keresztül hatékonyabb és rendszerszerű lehet a bevonásuk a közösségi gyűlések szervezési folyamatába is. Emellett szükséges lehet bizonyos csoportok célzott megkeresése a hatékony bevonásukhoz, illetve az érintetti csoportok nagyobb részvétele a gyűlések tudásátadási szakaszában.

Összességében pozitívum, hogy a magyarországi gyakorlat mindkét vizsgált esetben megfelel a nemzetközi sztenderd gyakorlatnak, hiába van szó egy nagyon új módszertanról – a miskolci

közösségi gyűlés csak a második volt az egész országban, amely megszervezésre került. Saját megítélésem szerint ugyanakkor érdemes az eddigi gyűlések tapasztalata alapján tovább kísérletezni. A demokratikus innovációkon belül a közösségi gyűlések egy viszonylag kötött műfaj, ugyanakkor létezik annyi jó gyakorlat és dilemma a szervezés során, amelyek még rugalmasan teret adhatnak a kísérletezésre, természetesen csak a bizonyos jellemzők megtartása mellett.

A kutatás potenciális folytatása lehet további magyarországi közösségi gyűléseivel való összehasonlítása, Budapesten például összesen három közösségi gyűlés került megszervezésre, de amennyiben kicsit más módszertannal, esetleg valamelyik dolgozatomban is tárgyalt jó gyakorlattal egészül ki egy következő gyűlés megszervezése, az azzal való összehasonlítás is jó tesztként szolgálhat annak valódi hasznosságára az itthoni kontextusban.

Bibliográfia

- Beauvais, E., & Baechtiger, A. (2016). Taking the Goals of Deliberation Seriously: A Differentiated View on Equality and Equity in Deliberative Designs and Processes. *Journal of Deliberative Democracy*, 12(2), Article 2. <https://doi.org/10.16997/jdd.254>
- Boda, Z., & Medgyesy, M. (2018). Intézményekbe vetett bizalom Magyarországon és az Európai Unió országaiban. (2018) Megjelent: 2018 pp. 414-433. In *Társadalmi riport 2018* (o. 414–433). Társ. <https://m2.mtmt.hu/api/publication/30356951>
- Bördös, É. (Szerk.). (2021). *Miskolci közösségi gyűlés szakmai jelentése*. DemNet Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány. <https://kozossegi-gyules.demnet.hu/wp-content/uploads/2021/06/DemNet-Miskolci-Kozossegi-Gyules-Jelentes-2021.pdf>
- Bördös, É. (Szerk.). (2022). *Érdi közösségi gyűlés szakmai jelentése*. DemNet Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány. <https://demnet.hu/wp-content/uploads/2022/12/Erd-KozossegiGyules-jelentes-2022.pdf>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide*. SAGE.
- Caluwaerts, D. (2012). *Confrontation and communication. Deliberative democracy in divided Belgium*. Peter Lang.
- Climate Assembly UK. (2020). *Report—Climate Assembly UK*. <https://www.climateassembly.uk/report/www.climateassembly.uk/report/>
- Curato, N., Farrell, D. M., Geissel, B., Grönlund, K., Mockler, P., Pilet, J.-B., Renwick, A., Rose, J., Setälä, M., & Suiter, J. (2021). *Deliberative Mini-Publics: Core Design Features* (1. kiad.). Bristol University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1sr6gw9>
- Deliberative Democracy Database*. (2023). [dataset]. <https://airtable.com/appP4czQLAU1My2M3/shrX048tmQLl8yzdc/tblm3C6n7vM6vPSCz/viw2EEqp8wOhaHACK>
- Dillard, K. N. (2013). Envisioning the Role of Facilitation in Public Deliberation. *Journal of Applied Communication Research*, 41(3), 217–235. <https://doi.org/10.1080/00909882.2013.826813>
- Elstub, S., & Escobar, O. (2017). *A Typology of Democratic Innovations*. 31. <https://www.oidp.net/docs/repo/doc631.pdf>
- Elstub, S., & Escobar, O. (2019). Defining and typologising democratic innovations. In S. Elstub & O. Escobar, *Handbook of Democratic Innovation and Governance* (o. 11–31). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781786433862.00009>
- Escobar, O. (2019). Facilitators: The micropolitics of public participation and deliberation. In *Handbook of Democratic Innovation and Governance* (o. 178–195). Edward Elgar Publishing Ltd. <https://doi.org/10.4337/9781786433862.00022>
- Flanigan, B., Gözl, P., Gupta, A., Hennig, B., & Procaccia, A. (2021). Fair algorithms for selecting citizens' assemblies. *Nature*, 596. <https://doi.org/10.1038/s41586-021-03788-6>
- Galletta, A., & Cross, W. E. (2013). *Mastering the Semi-Structured Interview and Beyond: From Research Design to Analysis and Publication*. NYU Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt9qgh5x>

- Geissel, B. (2012). Impacts of democratic innovations in Europe: Findings and desiderata. In B. Geissel & K. Newton (Szerk.), *Evaluating democratic innovations: Curing the democratic malaise?* (o. 163–183). Routledge.
- Geissel, B. (2013). Introduction: On the Evaluation of Participatory Innovations. In B. Geissel & M. Joas (Szerk.), *Participatory democratic innovations in Europe: Improving the quality of democracy?* (o. 9–32). Barbara Budrich Publishers.
- Gherghina, S., Hasić, J., & Mişcoiu, S. (2023). *Ethnic groups and constitutional deliberation. Understanding participation in Bosnia-Herzegovina and Romania* (M. Reuchamps & Y. Welp, Szerk.; o. 77–90). Routledge. <https://eprints.gla.ac.uk/304912/>
- Grönlund, K., Bächtiger, A., & Setälä, M. (2014). Towards a new era of deliberative mini-publics. In K. Grönlund, A. Bächtiger, & M. Setälä (Szerk.), *Deliberative mini-publics: Involving citizens in the democratic process* (o. 225–241). ECPR Press.
- Grönlund, K., Herne, K., & Setälä, M. (2015). Does Enclave Deliberation Polarize Opinions? *Political Behavior*, 37(4), 995–1020. <https://doi.org/10.1007/s11109-015-9304-x>
- Harris, C. (2019). Mini-publics: Design choices and legitimacy. In *Handbook of Democratic Innovation and Governance* (o. 45–59). Edward Elgar Publishing. <https://www.elgaronline.com/display/edcoll/9781786433855/9781786433855.00011.xml>
- Hogyan választottuk ki a Miskolci Községi Gyűlés résztvevőit? (2021). DemNet Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány. <https://demnet.hu/miskolci-kozossegi-gyules-kivalasztas/>
- Kahane, D., Loptson, K., Herriman, J., & Hardy, M. (2013). Stakeholder and Citizen Roles in Public Deliberation. *Journal of Deliberative Democracy*, 9(2), Article 2. <https://doi.org/10.16997/jdd.164>
- László, T. (2023). Bölcs laikusok a „nép” képviselőjében? A deliberatív közösségi gyűlés mint lehetséges gyógyír a modern képviselői demokrácia válságjeleire. *Politikatudományi Szemle*, 32(1), 35–58.
- Németh, M. (2021). Új utak a részvételi demokráciában? – A közösségi gyűlés első hazai kísérlete egy német példa tükrében. A budapesti közösségi gyűlés és a Bürgerrat Demokratie összehasonlító elemzése. *Bibó Jogi- és Politikatudományi Szemle*, 3, 32–56.
- Newton, K. (2012). Curing the democratic malaise with democratic innovations. In K. Newton & Geissel, Brigitte (Szerk.), *Evaluating democratic innovations: Curing the democratic malaise?* (o. 3–20). Routledge.
- Niessen, C. (2017). *Deliberative Democracy and Stakeholders, Understanding the Positions of Associative, Economic and Political Actors on a Deliberative Mini-Public*.
- O’Flynn, I., & Caluwaerts, D. (2018). Deliberation in Deeply Divided Societies. In A. Bächtiger, J. S. Dryzek, J. Mansbridge, & M. Warren (Szerk.), *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy* (o. 741–754). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198747369.013.51>
- OECD. (2020). *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd-ilibrary.org/governance/innovative-citizen-participation-and-new-democratic-institutions_339306da-en
- Oross D. (2020). Versengő demokráciafelfogások, új részvételi lehetőségek? : Képviselő, részvétel, deliberáció és demokratikus innovációk. *POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE*, 29(4), Article 4.
- Pataki, G. (2007). Bölcs laikusok. *Civil Szemle*, 144–156.

- Patkós V. (2019). *Szekértáborharc: Eredmények a politikai megosztottság okairól és következményeiről*. TK Politikatudományi Intézet; Napvilág Kiadó.
- Rui, S., & Villechaise-Dupont, A. (2005). Les associations face à la participation institutionnalisée: Les ressorts d'une adhésion distanciée. *Espaces et sociétés*, 123(4), 21–36. <https://doi.org/10.3917/esp.123.0021>
- Smith, G. (2009a). *Democratic innovations designing institutions for citizen participation*. Cambridge University Press.
- Smith, G. (2009b). Mini-publics: Assemblies by random selection. In *Democratic innovations designing institutions for citizen participation* (o. 72–110). Cambridge University Press.
- Smith, G., & Setälä, M. (2018). Mini-Publics and Deliberative Democracy. In A. Bächtiger, J. S. Dryzek, J. Mansbridge, & M. Warren (Szerk.), *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy* (o. 299–314). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198747369.013.27>
- Stoker, G., & Evans, M. (2019). Does political trust matter? In S. Elstub & Ó. Escobar Rodríguez (Szerk.), *Handbook of democratic innovation and governance* (o. 120–134). Edward Elgar Publishing.
- Szabó A., & Gerő M. (2019). *A magyar társadalom és a politika, 2019*. Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Szabó A., & Róbert P. (2017). „Magad, uram, mert szolgád alig van!” A politikai részvétel tendenciái Magyarországon. In Boda Z. & Szabó A. (Szerk.), *A Fidesz és a többiek: Pártok, mozgalmak, politikák* (o. 199–227). Napvilág Kiadó.
- Warren, M. E., & Pearse, H. (Szerk.). (2008). *Designing Deliberative Democracy: The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491177>
- Young, I. M. (2002). *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0198297556.001.0001>

1. melléklet: Interjú kérdéskörök

Személyes életút: tapasztalatok, hogyan kapcsolódik a vizsgált témához?

1. Milyen szereplők vettek részt a tervezési folyamatban? Az interjúalany a szervezés mely fázisaiban vett részt?
2. A gyűlés tervezésének melyik szakaszaiban vettek részt az érintetti csoportok? Milyen módon?
3. A stakeholderek megjelentek más szerepben a közösségi gyűlésen?
4. Mennyien kerültek meghívásra a közösségi gyűlésre? Milyen adatbázis alapján kerültek meghívásra?
5. Milyen folyamat során történt a közösségi gyűlés tervezett összetételének a kijelölése?
6. Hogyan értékelné a gyűlés tervezett célösszetételét? Hogyan zajlott a végleges résztvevők kiválasztása a jelentkezők közül? Minden jelentkezőnek egyenlő esélye volt bekerülni?
7. Milyen mechanizmus volt kiválasztás utáni lemondás kezelésére?
8. A gyűlés végső összetételét hogyan értékelné, arányos volt a lakossággal? Hogyan értékelné, a tanácskozáshoz megfelelő volt a gyűlés összetétele?
9. Van bármilyen egyéb meglátása a kiválasztási folyamattal kapcsolatban?
10. Amennyiben részt vett a közösségi gyűlésen végzett facilitátori munkában: hogyan értékelné, a tanácskozáshoz megfelelő volt a gyűlés összetétele?

2. melléklet: Interjúk

Hat különböző interjúalannal készítettem interjút 2023 decembere és 2024 áprilisa között. A szerepüket, és az általuk szervezett közösségi gyűléseket, illetve az interjú felvételének időpontját és az interjú hosszát az alábbi táblázatban foglaltam össze.

azonosító kód	melyik gyűlés	milyen szerep	interjú felvételének időpontja	interjú hossza
M1	Miskolc, 2021	vezető facilitátor	2023.12.27.	42 perc
M2	Miskolc, 2021	önkormányzati szervező	2024.01.22.	33 perc
ME3	Miskolc, 2021 és Érd, 2022	civil megvalósító szervezet főszervezője, igazgatója	2024.04.07.	79 perc
M4	Miskolc, 2021	civil szervező- partner	2024.01.16.	72 perc
E1	Érd, 2022	vezető facilitátor	2024.04.23.	24 perc
E2	Érd, 2022	önkormányzati szervező	2024.01.26.	44 perc